Preventie- en interventie strategieën van leraren tegen cyberpesten

Een onderzoek naar preventie- en interventie strategieën van leraren tegen cyberpesten op middelbare scholen in Nederland.

Sabine Tankink – 1158422
Bachelor Bestuurskunde
Faculteit Management en Bestuur
Universiteit Twente

Eerste begeleider:Prof. Dr. M. Junger
Tweede lezer: Prof. Dr. P. Hartel

UNIVERSITEIT TWENTE.

Samenvatting

In het kader van mijn bachelor bestuurskunde is onderstaand onderzoek uitgevoerd, met als onderzoeksontwerp cyberpesten. De definitie van cyberpesten die in mijn onderzoek gebruikt is: *Cyberpesten is een agressieve en intentionele handeling van een groep of individu, gebruik makend van elektronische vormen van contact, waarbij schade berokkend wordt aan een slachtoffer dat zichzelf niet makkelijk kan verdedigen* (Smith et all., 2008, p376).

Cyberpesten is een steeds groter probleem aan het worden in onze huidige samenleving. Door de toenemende digitalisering zijn ook de manieren om te pesten toegenomen. Tegen cyberpesten is nog geen nationaal beleid voor scholen om cyberpesten aan te pakken. Mijn onderzoek op het gebied van cyberpesten gaat over de preventie- en interventie strategieën van leraren op verschillende middelbare scholen in Oost-Nederland.

De centrale vraagstelling in dit onderzoek is:
Wat moet er volgens leraren worden gedaan aan cyberpesten op school en van welke (effectieve) preventie- en interventie strategieën maken leraren het meest gebruik om cyberpesten aan te pakken?

Om de centrale vraagstelling te kunnen beantwoorden wordt allereerst inzicht gegeven in de bestaande literatuur over het onderzoeksontwerp door middel van een literatuurstudie. Vervolgens wordt er een empirisch onderzoek uitgevoerd door middel van enquêtes, die door leraren van verschillende scholen in zijn gevuld. Hieruit blijkt dat er uiteenlopende interpretaties van cyberpesten ontstaan tussen de verschillende leraren.

Cyberpesten is een probleem van de laatste jaren, sinds de opkomst van het internet is ook het probleem van cyberpesten ontstaan. Het doel van deze studie is om te onderzoeken welke preventie- en interventie strategieën leraren gebruiken om het probleem van cyberpesten tegen te gaan en of ze deze strategieën effectief vinden. De hoofdvraag wordt beantwoord aan de hand van een cross-sectional design. De data wordt verzameld door middel van een vragenlijst op papier die bestaat uit open en gesloten vragen. Voor het beantwoorden van de deelvragen en daarmee de hoofdvraag wordt er gebruik gemaakt van de dataset die aan de hand van de vragenlijst is verkregen. Deze studie moet meer duidelijkheid verschaffen over cyberpesten op scholen en of scholen en schoolpersoneel op de hoogte zijn van deze, redelijk nieuwe vorm van pesten. Om potentiële slachtoffers te beschermen is het van belang dat leraren inzien dat cyberpesten een probleem is en dat ze wat aan dit probleem kunnen doen. Preventie- en interventie strategieën kunnen ervoor zorgen dat cyberpesten wordt voorkomen en eerder op wordt gemerkt, maar ook dat leraren weten hoe ze het beste met de daders en slachtoffers om kunnen gaan. Omdat er op dit moment zeer veel preventie- en interventie strategieën zijn voor (cyber)pesten, is het belangrijk om te weten welke strategieën leraren gebruiken om dit probleem aan te pakken en of ze vinden dat deze strategieën effectief zijn.

Voorwoord

Na een periode van hard werken presenteer ik u mijn bachelorthesis, waarmee ik mijn bachelor bestuurskunde afrond. Tijdens mijn bachelor en minor kwam ik erachter dat mijn interesse vooral ligt bij maatschappelijke problemen die over veiligheid en criminaliteit gaan. Vanuit deze interesse ben ik opzoek gegaan naar een interessant en actueel onderwerp, met deze bachelorthesis als resultaat.

Zonder een aantal mensen was ik niet in staat geweest om mijn bachelorthesis te schrijven. Daarom wil ik als eerste mijn begeleider Marianne Junger bedanken voor haar feedback en professionele begeleiding tijdens het onderzoek en schijven van mijn thesis. Zonder haar kritische maar stimulerende commentaar had ik mijn onderzoek niet kunnen presenteren zoals het er nu ligt. Ook wil ik graag mijn tweede lezer, Pieter Hartel bedanken voor zijn verfrissende blik op mijn onderzoek.

Daarnaast wil ik graag mijn medestudenten Job Leemreize en Keith Davelaar bedanken voor de fijne samenwerking. Samen hebben we ervoor gezorgd dat iedereen genoeg data heeft om een onderzoek te kunnen schrijven. Ook wil ik graag PhD. Dr. Sebastian Wachs uit Duitsland bedanken voor de feedback over de vragenlijst.

Als laatste wil ik graag alle scholen bedanken die mee hebben gewerkt aan mijn onderzoek. Hun medewerking, positieve houding en openheid hebben ervoor gezorgd dat ik mijn onderzoek uit kon voeren. Het gaf me een goed gevoel dat deze scholen ook het belang in zien van mijn onderzoek.

Sabine Tankink
Enschede, juli 2013

Inhoud

SAMENVATTING **2**

VOORWOORD **3**

1. INLEIDING **5**

1.1 AANLEIDING 5
1.2 PROBLEEMSTELLING EN ONDERZOEKSVRAGEN 6
1.3 KORTE BESCHRIJVING ONDERZOEK 7
1.4 LEESWIJZER 7

2. LITERATUURONDERZOEK **8**

2.1 CYBERPESTEN IN HET ALGEMEEN 8
2.1.1 Definitie van cyberpesten *8*
2.1.2 Traditioneel pesten versus cyberpesten *8*
2.1.3 Omvang cyberpesten *9*
2.1.4 Karakteristieken van cyberpesters en cyberpest slachtoffers *9*
2.2 RELATIE CYBERPESTEN EN MIDDELBARE SCHOLEN 10
2.2.1 Het probleem van cyberpesten op scholen *10*
2.2.2 Huidige beleid van Nederlandse middelbare scholen *12*
2.3 MOGELIJKE PREVENTIE- EN INTERVENTIE STRATEGIEËN 12
2.3.1 Preventie strategieën *12*
2.3.2 Whole school approach *13*
2.3.3 Interventie strategieën *14*
2.4 ONTBREKENDE LITERATUUR 15
2.5 DOEL VAN DIT ONDERZOEK 15

3. ONDERZOEKSMETHODE **16**

3.1 ONDERZOEKSDESIGN 16
3.2 ONDERZOEKSSELECTIE 16
3.3 DE DATACOLLECTIE 16
3.4 DATA VERWERKING EN ANALYSE 17

4. ONDERZOEKSRESULTATEN **19**

4.1 BESCHRIJVING VAN RESPONDENTEN 20
4.2 DE IMPACT VAN CYBERPESTEN 20
4.3 DE AANPAK VAN CYBERPESTEN 23
4.4 INTERVENTIE STRATEGIEËN TEGEN CYBERPESTEN 24
4.5 PREVENTIE STRATEGIEËN TEGEN CYBERPESTEN 26

5. CONCLUSIE **28**

5.1 CONCLUSIE DEELVRAGEN EN BEANTWOORDING HOOFDVRAAG 29
5.2 DISCUSSIE 31
5.3 BEPERKINGEN 32
5.4 AANBEVELINGEN 32

6. LITERATUUR **33**

7. BIJLAGEN **36**

1. Inleiding

'De zelfmoord van een 15-jarig meisje in Massachusetts is het dramatische gevolg van een maandenlange online treitercampagne. Het drama laat zien hoe normaal schoolpleingedrag online gevaarlijk aan het veranderen is. Het meisje hing zichzelf op nadat ze maandenlang het mikpunt was van scheldpartijen en bedreigingen. Sommige aanvallen vonden plaats via Facebook, andere via sms-berichten of andere high-tech manieren. Volgens de openbaar aanklager ging het getreiter van Prince veel verder dan normale tienerruzies' (De Telegraaf, 2010).

Dit is een voorbeeld van de gruwelijke gevolgen die cyberpesten met zich mee kan brengen. Prince's naam staat op de groeiende slachtofferlijst van jongeren die zelfmoord hebben gepleegd om te ontsnappen aan het cyberpesten. Ook in de laatste jaren zijn het aantal slachtoffers alleen maar toegenomen. Vooral de jeugd, die veelal gebruik maken van de technologieën van nu, kan ernstige nadelen onder vinden van het gebruik hiervan. Maar liefst 56% van de jongeren maakten zich in 2007 ministens een keer per maand schuldig aan online pesten (Nederlands Jeugd Instituut, 2013). Deze groep (12 tot 18 jarigen) bevinden zich meestal op de middelbare school waar dader en slachtoffer samenkomen.

Kinderen in de leeftijdsklasse van 12 tot 18 jaar worden het vaakst slachtoffer van cyberpesten (Kowalski&Limber, 2007). Dit is dan ook de leeftijdscategorie die naar de middelbare school gaat. De middelbare school speelt dus een belangrijke rol bij cyberpesten. Leraren en ander schoolpersoneel zijn supervisors die wat kunnen doen aan dit probleem wanneer het zich op school voordoet, al is cyberpesten een stuk lastiger waar te nemen dan traditioneel pesten.

1.1 Aanleiding

Cyberpesten is een probleem van de laatste jaren, sinds de opkomst van het internet is ook het probleem van cyberpesten ontstaan. Omdat vooral op middelbare scholen jongeren samenkomen en er spanningen kunnen ontstaan, is het belangrijk dat leraren en ander schoolpersoneel weten dat cyberpesten een steeds groter probleem aan het worden is. Scholen zijn een plek waar cyberpesten vaak voorkomt, aangezien dader en slachtoffer vaak op dezelfde school zitten. Jongeren kunnen dan traditioneel pesten (fysiek) maar ook cyberpesten. Cyberpesten hoeft echter niet altijd door bekenden of in de fysieke wereld plaats te vinden, er een groot verschil tussen cyberpesten en traditioneel pesten:
In nog geen decennium heeft ICT een ander gezicht aan ons leven en onze samenleving gegeven (…) Ze heeft naast de fysieke werkelijkheid een andere werkelijkheid geschapen: cyberspace – 'een wereldwijde, niet fysieke ruimte, waarin – onafhankelijk van afstand en locatie – transacties plaats vinden tussen mensen onderling, computers onderling en tussen mensen en computers" (Den Besten, 2010, p4). Jongeren kunnen dus nagenoeg zowel binnen- als buiten school cyberpesten.

Leerlingen kunnen hun schoolaccount gebruiken om andere leerlingen te pesten. Daarom is het belangrijk dat leraren en ander schoolpersoneel goed in de gaten houden of leerlingen, zowel dader als slachtoffer, iets met cyberpesten te maken hebben. De maatschappelijke functie van scholen is de laatste jaren sterk veranderd. In het verleden was de school een plek waar leerlingen alleen vaardigheden en kennis bij werd gebracht. Tegenwoordig hebben scholen een veel bredere maatschappelijke functie. Vooral in de afgelopen 50 jaar zijn de verwachtingen over de maatschappelijke functie van de scholen sterk toegenomen. Een school maakt onderdeel uit van een

samenleving. Om leerlingen van een goede plek in de samenleving te voorzien, is het van belang dat de school niet alleen een kennisinstituut is, maar ook bijdraagt aan de bredere vorming van jongeren. Het opvoeden van leerlingen, de zorg voor veiligheid en het bijbrengen van normen en waarden zijn enkele functies van scholen (Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, 2009). Deze functies zijn uitermate belangrijk om cyberpesten aan te pakken. Dit alles maakt het voor mij interessant om te analyseren hoe scholen en in dit geval leraren en ander schoolpersoneel met cyberpesten om gaan.

1.2 Probleemstelling en onderzoeksvragen

De doelstelling van dit onderzoek is om inzicht te krijgen in de preventie- en interventie strategieën van leraren en ander schoolpersoneel. Van belang is of leraren überhaupt wel op de hoogte zijn van cyberpesten en wanneer dit voorkomt hoe ze er dan mee om gaan. Omdat er op de drie middelbare scholen waar onderzoek is gedaan geen specifiek beleid is voor cyberpesten, is het erg interessant om te kijken welke strategieën leraren en ander schoolpersoneel gebruiken om cyberpesten toch aan te pakken en of ze vinden dat bepaalde strategieën effectiever zijn dan anderen.

De onderzoeksvraag die hierbij hoort is:
Wat moet er volgens leraren worden gedaan aan cyberpesten op school en van welke (effectieve) preventie- en interventie strategieën maken leraren het meest gebruik om cyberpesten aan te pakken?

De kans is groot dat er op iedere middelbare school cyberpesten voorkomt. Uit onderzoek is namelijk gebleken dat maarliefst een op de vier jongeren in zijn/haar leven wel eens te maken heeft gehad met cyberpesten (Kavourna&Kiriakidis, 2010). Dit wil natuurlijk niet zeggen dat leraren en ander schoolpersoneel op de hoogte is van cyberpesten. Ook is het goed mogelijk dat op verschillende scholen verschillende strategieën toe worden gepast door leraren. Mijn doel in dit onderzoek is om erachter te komen welke preventie- en interventie strategieën er toe worden gepast en of leraren vinden dat deze strategieën een goede aanpak zijn tegen cyberpesten. Maar allereerst is het interessant om uit te zoeken of leraren vinden dat cyberpesten daadwerkelijk een probleem is en in welke mate er volgens hun wat aan moet worden gedaan.

Er kunnen vier deelvragen worden gesteld:
I. Wat is volgens leraren de impact van cyberpesten op leerlingen?
II. In welke mate moet er volgens leraren wat worden gedaan aan cyberpesten op school?
III. Welke interventie strategieën gebruiken leraren het meest om cyberpesten aan te pakken?
IV. Hoe effectief vinden leraren bepaalde preventie strategieën?

De eerste deelvraag is toegevoegd om te kijken of leraren op de hoogte zijn van cyberpesten en de impact hiervan op leerlingen. Ook al beantwoordt deze deelvraag de hoofdvraag niet, toch is het belangrijk om te weten of leraren cyberpesten überhaupt serieus nemen en dat ze weten dat het gevolgen kan hebben voor leerlingen, wanneer dit niet het geval is zal de preventie en interventie van cyberpesten ook minder van belang zijn. Deze vier deelvragen zullen beantwoordt worden aan de hand van vragenlijsten die door leraren in zijn gevuld op drie verschillende middelbare scholen in Oost-Nederland. In hoofdstuk 4 zullen de deelvragen beantwoordt worden.

1.3 Korte beschrijving onderzoek

In dit onderzoek wordt er aan de hand van een kwantitatief onderzoek, met als onderzoeksinstrument vragenlijsten op papier voor leraren, geprobeerd om antwoord te krijgen op mijn onderzoeksvraag. Deze vragenlijsten worden afgenomen op drie verschillende middelbare scholen in Nederland.

1.4 Leeswijzer

De opbouw van het rapport is als volgt. In het volgende hoofdstuk wordt er een theoretisch kader gegeven aan de hand van een literatuuronderzoek. Dit literatuuronderzoek geeft achtergrond informatie en worden de belangrijkste begrippen geformuleerd. In hoofdstuk 3 wordt beschreven van welke onderzoeksmethode gebruik is gemaakt om de data te verzamelen. In hoofdstuk 4 worden de belangrijkste onderzoeksresultaten besproken en aan de hand van deze onderzoeksresultaten wordt mijn onderzoeksvraag beantwoord. In dit hoofdstuk worden ook de hypothese getest die in hoofdstuk 2 zijn geformuleerd. In hoofdstuk 5 worden de belangrijkste conclusies getrokken door middel van het beantwoorden van mijn deelvragen en onderzoeksvraag. Tevens worden er in de discussie aanbevelingen gedaan over verder onderzoek aan de hand van voorliggend onderzoek.

2. Literatuuronderzoek

In dit hoofdstuk wordt de belangrijkste wetenschappelijke literatuur over cyberpesten uiteen gezet. In de eerste paragraaf komt cyberpesten in het algemeen aan bod. Het verschil tussen traditioneel en cyberpesten, de omvang, en de karakteristieken van dader en slachtoffers worden hier kort besproken. In de tweede paragraaf komt de relatie tussen cyberpesten en scholen aan de orde, waarbij ook het huidige beleid van Nederlandse middelbare scholen aan bod komt. In de derde paragraaf worden enkele preventie- en interventie strategieën besproken. In de voorlaatste en laatste paragraaf wordt besproken wat we nog niet weten over cyberpesten op scholen en wat het doel is van deze studie.

2.1 Cyberpesten in het algemeen

In deze paragraaf wordt de literatuur over cyberpesten in het algemeen uiteengezet. Dit wordt gedaan aan de hand van een aantal thema's die ook in de wetenschappelijke literatuur wordt gebruikt, namelijk: (1)definitie van cyberpesten, (2)traditioneel- versus cyberpesten, (3) omvang van cyberpesten, (4) oorzaken en gevolgen van cyberpesten.

2.1.1 Definitie van cyberpesten

In de literatuur zijn voor het pesten via elektronische media verschillende namen: cyberpesten elektronisch pesten, online pesten en digitaal pesten. Voor de duidelijkheid wordt in mijn onderzoek de term cyberpesten gebruikt. Naast de verschillende benamingen van dit veel voorkomende fenomeen/probleem, zijn er ook veel maar soms uiteenlopende definities.

Er zijn verschillende definities van pesten en van cyberpesten. Smith, Mahavi, Carvalho, Fisher, Russell en Tippett (2008) omschrijven cyberpesten als: '*Cyberpesten is een agressieve en intentionele handeling van een groep of individu, gebruik makend van elektronische vormen van contact, waarbij schade berokkend wordt aan een slachtoffer dat zichzelf niet makkelijk kan verdedigen'*(Smith et all., 2008, p376). In deze definitie komt aan bod wat pesten is, dat je anderen schade aanbrengt en dat er gebruik wordt gemaakt van elektronische vormen van contact. Wat opvallend en verschillend is aan deze definitie is dat er toe wordt gevoegd dat iemand zichzelf niet makkelijk kan verdedigen. Dit heeft ermee te maken dat cyberpesten ook anoniem kan gebeuren, dit in tegenstelling tot traditioneel pesten. Maar ook bij deze definitie kunnen twee kritische noten worden gezet:(1) een deel van de slachtoffers kent de dader wel, deze groep zou zich dus kunnen verdedigen, (2) het slachtoffer kan de elektronische media uitschakelen. Dit is echter geen reële optie omdat op deze manier ook alle 'goede' sociale contacten verbroken worden. Dit kan leiden tot een sociaal isolement en is de persoon in kwestie alsnog slachtoffer geworden. Jongeren die hun elektronische media af moeten sluiten ervaren dit als een straf (Bauman, 2009).

2.1.2 Traditioneel pesten versus cyberpesten

Cyberpesten is een probleem van de laatste jaren. Sinds de opkomst van het internet en de daarbij behorende mogelijkheden, is ook pesten via het internet in opkomst . Er zijn verschillende manieren om te cyberpesten. Het kan gaan om bedreigende of kwetsende teksten via sociaalmedia zoals Hyves, Facebook of MSN, maar ook beledigende foto's, persoonlijke gegevens en video's kunnen onder cyberpesten worden geplaatst (Kavoura & Kiriakidis, 2010). Cyberpesten kent dus vele vormen en er kan gebruik worden gemaakt van verschillende technologische apparaten zoals: mobieltjes en computers. Ook zijn er verschillende sociaalmedia programma's die kunnen worden gebruikt om

iemand te pesten. Omdat het pesten achter een computer of mobieltje plaats kan vinden is het vaak lastig om een dader te identificeren, omdat je anoniem berichten en/of foto's kunt plaatsen.

Bij traditioneel pesten is er een face-to-face interactie tussen de dader en het slachtoffer. Er is hier dus geen sprake van anonimiteit. Iemand die traditioneel wordt gepest kan zich afsluiten van de dader, het slachtoffer kan bijvoorbeeld ergens ander heen gaan. Dit is dan ook de belangrijkste reden waarom cyberpesten schadelijker is dan traditioneel pesten (Cowie & Jeniffer, 2008).

Opvallend is de link tussen traditioneel pesten en cyberpesten. Jongeren die traditioneel pesten doen ook vaak aan cyberpesten en jongeren die slachtoffer zijn van traditioneel pesten zijn ook vaak slachtoffer van cyberpesten. Ook is er een relatie tussen slachtoffer en dader.'Iemand die traditioneel wordt gepest is opvallend vaak dader bij cyberpesten' (Smith et al., 2008, p380). Cyberpesten moet worden gezien als een vorm van pesten en niet als een apart fenomeen. Het is een indirecte vorm van pesten waarbij dader en slachtoffer niet samenkomen in een face-to-face interactie, maar interactie via een elektrische apparaat (Beran en Li, 2007).

2.1.3 Omvang cyberpesten

Door de revolutionaire toename van het internet gebruik, van 12 tot 17 jarigen in de afgelopen vijf tot zes jaar en het gebrek aan online toezicht van volwassenen, zijn er vele redenen om bezorgd te zijn over deze vruchtbare bodem voor cyberpesten. De bezorgdheid van het publiek richtte zich vooral op de risico's van de technologie die een snelle en anonieme verspreiding van berichten naar een potentieel groot publiek mogelijk maakt (Gross & Juvonen, 2008). De prevalentie van cyberpesten verschilt van 10% tot 35% in verschillende studies (Cook, MacFadden, Mishna, Saini, Wu, 2011).

In verschillende onderzoeken komen verschillende cijfers naar voren over de omvang van cyberpesten. De monitor Jongeren en Internet heeft in 2006 onderzoek gedaan naar de omvang van cyberpesten in Nederland bij jongeren tussen de 9 en 16 jaar. Het blijkt dat maarliefst 17 tot 23% van de jongeren regelmatig slachtoffer wordt van cyberpesten (Nederlands jeugd instituut, 2013).

2.1.4 Karakteristieken van cyberpesters en cyberpest slachtoffers

Op het gebied van cyberpesten is al divers kwantitatief onderzoek gedaan naar de karakteristieken van dader en slachtoffers van cyberpesten. Er is gekeken naar, de leeftijd, het geslacht en de mate waarin slachtoffer en dader elkaar kennen. Deze verschillende karakteristieken worden hieronder stuk voor stuk besproken.

Leeftijd

Oudere leerlingen worden vaker slachtoffer van cyberpesten dan jongere. Leerlingen van 12 jaar zijn minder betrokken bij cyberpesten dan 13-14 jarige leerlingen (Kowalski & Limber, 2007). Ook uit andere onderzoeken komt naar voren dat zowel slachtoffer als dader vaak al wat ouder zijn. Hoe ouder de leerling, hoe groter de waarschijnlijkheid en frequentie van cyberpesten (Kavourna&Kiriakidis, 2010).

Geslacht

Uit onderzoek blijkt dat jongens vaker dader zijn van cyberpesten dan meisjes. Het gaat hier echter

wel om een klein verschil, 52% van de daders zijn jongens tegenover 43% van de meisjes (Li, 2005). Over slachtofferschap zijn onderzoekers minder eens gestemd. Uit onderzoeken van de laatste jaren komt er naar voren dat meisjes vaker slachtoffer zijn van cyberpesten dan jongens(Smith et al, 2008). Uit het onderzoek van Smith et al (2008), waar gebruik is gemaakt van focusgroepen, komt naar voren dat jongens minder vaak cyberpesten dan meisjes. De verklaring die hiervoor wordt gegeven is dat jongens vaker fysiek ingesteld zijn en hun problemen face-to-face oplossen. Meisjes lossen hun onderlinge problemen vaak op een indirect manier op zoals roddelen. Helaas is het lastig om een duidelijk antwoord geven op de vraag of jongens of meisjes eerder dader of slachtoffer zijn van cyberpesten. Er zijn verschillende onderzoeken gedaan en de literatuur spreek elkaar tegen op de vraag of jongens of meisjes eerder slachtoffer of dader zijn van cyberpesten.

Bekendheid dader en slachtoffer
Zoals hierboven ook al is genoemd, is het bij cyberpesten soms lastig te bepalen wie de dader is, omdat de dader anoniem kan pesten. Maarliefst 40% tot 50% van de slachtoffers heeft geen idee wie de dader is (Kowalski & Limber, 2007). De groep die overblijft weet dus wel door wie hij/zij gecyberpest wordt. De meeste jongeren die slachtoffer zijn van cyberpesten worden gepest door andere leerlingen van school. Daders van cyberpesten zijn vaak mensen die dicht bij het slachtoffer staan, zoals vrienden, broers en zussen. Li (2005) komt tot de conclusie dat in de meeste gevallen het slachtoffer niet weet wie de dader is. Wat opvallend is, is dat maarliefst 31.8% van de slachtoffers wordt gepest door schoolgenoten, dit is dan ook de grootste groep bekende daders. Het onderzoek van Smith et al (2008) sluit hier mooi bij aan. Uit hun onderzoek blijkt dat de daders zich in 20.7% van de gevallen in dezelfde klas bevind en 28% van de daders bevind zich in hetzelfde jaar.

2.2 Relatie cyberpesten en middelbare scholen

Zoals al eerder is genoemd, is er een relatie tussen cyberpesten en middelbare scholen. School is een plek waar dader en slachtoffer bij elkaar komen en waar spanningen kunnen ontstaan. In deze paragraaf wordt er gekeken naar de literatuur over cyberpesten in relatie met scholen. Mijn interesse ligt vooral in eventuele preventie- en interventie strategieën van leraren en ander schoolpersoneel en of er al programma's voor scholen ontwikkeld zijn om cyberpesten terug te dringen. Hieronder komen de verschillende aspecten aan bod.

2.2.1 Het probleem van cyberpesten op scholen

Computers kunnen een handig hulpmiddel zijn bij de studie en mobiele telefoons kunnen zorgen voor meer interactie tussen leerlingen, maar deze technologieën kunnen ook nadelen met zich mee brengen. Één van deze nadelen, en misschien wel het grootste nadeel, is dat leerlingen deze apparaten gebruiken om te pesten. Scholen hebben een maatschappelijke functie, wat inhoud dat cyberpesten een halt toe moet worden geroepen. Helaas is het voor scholen, ook nu nog, lastig om met cyberpesten om te gaan. Dit heeft verschillende redenen, waarover hieronder meer.

Cyberpesten is een probleem waar de school wat aan moet doen, ook al is dat nog niet wettelijk verplicht. Maar helaas is het niet altijd te zien, door leraren of ander schoolpersoneel, dat iemand wordt gecyberpest. In maar 35% van de gevallen lichten omstanders volwassenen in over cyberpesten. Van deze 35% gaf 2.1% aan dat de school hun en het slachtoffer probeerde te helpen. Van de groep aan wie cyberpesten verteld wordt (ouders, vrienden, andere familieleden) staat de school, dus leraren en ander schoolpersoneel, op de laatste plaats. In de meeste gevallen kan/wil de school niet voor verandering zorgen wanneer een leerling de school inlicht over zijn/haar cyberpest

probleem. Een ander probleem is dat het inlichten van bijvoorbeeld een leraar het cyberpesten alleen maar erger maakt of dat het slachtoffer de toegang tot de computer wordt ontzegd om te voorkomen dat hij/zij nog kan worden gepest (Li, 2010).

Een ander probleem is dat leraren en ander school personeel geen kennis hebben over de mogelijkheden en daarmee ook de nadelen van de huidige technologieën. Volgens verschillende onderzoekers is het belangrijk dat school medewerkers en met name leraren, kennis hebben over de huidige technologie waar leerlingen gebruik van maken en over de verschillende vormen van cyberpesten. Om de veiligheid van alle leerlingen veilig te stellen op het gebied van cyberpesten, zullen er strategieën ontwikkeld moeten worden (Li, 2005, Li, 2010 & Beran&Li, 2005). Het is belangrijk dat medewerkers van scholen meegaan met nieuwe technologieën, dat ze weten hoe leerlingen onderling communiceren en hoe daar cyberpesten uit kan ontstaan. Wat opvallend is, is dat uit het onderzoek van Li (2008) blijkt dat aankomende leraren op hun opleiding niks leren over het omgaan met cyberpesten. De meerderheid van de leraren is niet zelfverzekerd op het gebied van cyberpesten. Ze weten niet hoe ze het probleem moeten identificeren en ook niet hoe ze ermee om kunnen gaan op het moment dat cyberpesten zich voordoet. In plaats van de daders te confronteren en de slachtoffers te helpen, voelen leraren zich machteloos en hulpeloos op dit gebied. Uit dit onderzoek komt naar voren dat het belangrijk is voor leraren om kennis en vaardigheden op te doen met betrekking tot cyberpesten (Li, 2008, p15-16).

Omdat cyberpesten nog een redelijk nieuw fenomeen is en cyberpesten nog maar sinds kort aandacht krijgt van de media en andere instanties, is het mogelijk dat veel leraren nog niet op de hoogte zijn van deze nieuwe vorm van pesten. Dit zal vooral gelden voor oudere leraren die zelf geen gebruik maken van de vernieuwende technologieën en er dus ook de mogelijkheden niet van kennen. Daarom zijn de volgende hypothese geformuleerd:
H1: Oudere leraren zullen cyberpesten als een minder groot probleem zien op school dan jongere leraren.
H2: Oudere leraren herkennen cyberpesten minder snel dan jongere leraren.

Preventie- en interventie strategieën zijn een belangrijk hulpmiddel om cyberpesten op middelbare scholen terug te dringen. In een onderzoek uit de Verenigde Staten van Coyne et al (2012)wordt geconcludeerd dat op scholen waar geen beleid of preventie programma is voor cyberpesten het aantal leerlingen dat wordt gepest via het internet hoger is, dan op scholen waar wel beleid en preventie aanwezig is. Het beleid en de preventie moet worden verzorgt door leraren, administratoren en ander school personeel, omdat zij ervoor kunnen zorgen dat cyberpesten op scholen terug wordt gedrongen. Natuurlijk kan cyberpesten overal plaats vinden, ook wanneer leerlingen thuis zijn, pesten gebeurd dus niet alleen op school. Ruzies tussen jongeren ontstaan vaak op school, omdat dit de omgeving is waar veel jongeren samen komen. Daarom is het van belang dat leraren en ander schoolpersoneel preventie- en interventie strategieën hebben om cyberpesten aan te pakken. Leraren hebben regelmatig contact met leerlingen en kunnen dus ook constateren dat er iets aan de hand is. In samenwerking met ouders kunnen leraren ervoor zorgen dat cyberpesten wordt verminderd. Uit het onderzoek van Cook et al (2011) blijkt dat ‚preventie- en interventie strategieën op scholen, een nieuw onderzoeksgebied is dat langzaam vorm begint aan te nemen. Er moet nog meer onderzoek worden gedaan naar strategieën en of deze effectief zijn of niet. Om het probleem bij de wortel aan te pakken is het van belang om te weten of leraren iets aan cyberpesten

willen doen en hoe ze dit dan willen doen.

2.2.2 Huidige beleid van Nederlandse middelbare scholen

Nederlandse scholen zijn verplicht om een anti-pest beleid te hebben. Dit beleid wordt vaak opgenomen in het veiligheidsplan van de school. De school vermeldt in dit veiligheidsplan welke afspraken er zijn om pesten te voorkomen. Basis- en middelbare scholen zijn ook verplicht, sinds 2006, om een pestprotocol te hebben. Hierin kan de school bijvoorbeeld opnemen wat zij onder pesten verstaat, hoe de school dit gedrag signaleert en hoe zij ermee omgaat. Echter wordt er (bijna) niet gecontroleerd op deze protocollen en mag de school zelf bepalen welke protocollen er in worden gevoerd. Op dit moment is er een wildgroei aan methodes die scholen kunnen gebruiken en van veel methodes is niet duidelijk wat de effectiviteit is. Een bekende aanpak is de vijfsporenaanpak, bij deze aanpak ontstaat er een samenwerking tussen leraar, dader, slachtoffer, ouders en mede leerlingen (Rijksoverheid, 2013).

Voor de aanpak van cyberpesten door leraren is minder aandacht. Scholen zijn zich minder bewust van de manier waarop kinderen elkaar via sociale media pesten. Niet alle scholen voelen zich hier ook verantwoordelijk voor (Rijksoverheid, 2013). Scholen zijn dus niet wettelijk verplicht om een anti-cyberpest beleid in te voeren, ze mogen zelf weten of ze het nodig achten om regels op te stellen tegen cyberpesten. De regels die dan eventueel op worden gesteld zijn door de school zelf vast gesteld en kunnen dus variëren per school. Op scholen waar nog geen anti-cyberpest beleid is vastgesteld zullen leraren en ander schoolpersoneel dus zelf af moeten wegen wat wel en wat niet te doen aan het probleem.

2.3 Mogelijke preventie- en interventie strategieën

Wanneer cyberpesten niet op een adequate manier aan wordt gepakt binnen scholen kan dit het schoolklimaat dusdanig verstoren, dat het aanleiding geeft tot een cyberpest cultuur met kettingreacties van pesten tussen leerlingen. Door middel van preventie- en interventie strategieën kunnen leraren ervoor zorgen dat cyberpesten aan wordt gepakt op school.

2.3.1 Preventie strategieën

Preventie is en goed instrument om het aantal slachtoffers van cyberpesten, voordat het o.a. emotionele of psychische schade aan kan richten, te verminderen. De preventieve aanpak is een goede oplossing voor het cyberpest probleem. Volgens buitenlands onderzoek zijn een zero tolerance policy en een three strikes and you're out policy niet doeltreffend. Wanneer er te streng op wordt getreden zorgt dit ervoor dat vele leerlingen het risico lopen om geschorst of van school gestuurd te worden. Dit is echter geen goed beleid omdat dan één op de vier leerlingen thuis kan komen te zitten en eventueel daar verder kunnen cyberpesten. Ernstige sancties kunnen er ook voor zorgen dat cyberpesten niet meer gerapporteerd wordt en dat het probleem dus blijft bestaan of erger wordt (Kowalski, Limber, Agatston, 2008). Deze strategie is zeker niet aan te raden als algemene preventie- en interventie strategie.

De school is de beste plek waar preventie- en interventie strategieën tegen cyberpesten kunnen worden gehanteerd. Preventie strategieën kunnen hier hun ingang vinden naar diverse doelgroepen (leraren, leerlingen, ouders). Wat de aanpak van cyberpesten betreft blijkt de school-linked preventie effectiever dan de school-based preventie. Dit houd in dat bij de eerste, buitenschoolse actoren

betrokken worden, terwijl bij de andere variant preventie strategieën uitgaan van schoolpersoneel en het binnen de school blijven (Kenny, Waldo, Walder, Barton, 2002).

Scholen waarin leerlingen pestgedrag goedkeuren, waar leerlingen niet aangemoedigd worden om hun pestproblemen toe te vertouwen en waar veel wantrouwen bestaat tussen leerlingen onderling maar ook tussen leerlingen en het schoolpersoneel, zijn scholen waar meer wordt gepest (Williams&Guerra, 2007).

Niet alle strategieën zijn even effectief en doeltreffend, hieronder worden een aantal belangrijke voorwaarden gesteld voor een effectieve strategie.

- De intensiviteit en de duur van de strategie(en) hebben een relatie met de effectiviteit van de strategieën. Anti-pest strategieën moeten intensief zijn en lang duren voordat het een impact heeft op pesten. Het is goed mogelijk dat er een lange tijd uit moet worden getrokken om een passende school ethos te creëren met de nieuwe strategieën (Ttofi & Farrington, 2011).

-Disciplinaire strategieën zijn interventie strategieën die ervoor zorgen dat er zowel minder slachtoffers zijn als dader van pesten. In het Olweus-programma spelen deze interventie strategieën een prominente rol. Serieuze gesprekken met daders, dader naar de directeur steuren of daders weerhouden van bepaalde privileges zijn enkele interventie strategieën uit het Olweus-programma, die ervoor hebben gezorgd dat het aantal dader en slachtoffer van pesten terug werd gedrongen (Ttofi & Farrington, 2011).

- Preventie- en interventie strategieën moeten verder gaan dan alleen op school, de familie is ook een belangrijke factor. Omdat leerlingen die worden gepest hun problemen vaak niet bespreken met ouders of leraren, is het belangrijk dat ouders en leraren training krijgen in het omgaan met pesten (Ttofi & Farrington, 2011).

2.3.2 Whole school approach

Zoals de term whole school al aangeeft gaat dit om strategieën die de gehele schoolgemeenschap wil betrekken(directie, leraren, leerlingen, ouders). Deze strategie is effectiever dan bijvoorbeeld de curriculum intervention policy (klasseninterventies) of target intervention policy (doelgroepgerichte interventies), omdat het zijn uitwerkingen heeft op verschillende niveaus van de scholengemeenschap en niet alleen op bepaalde groepen. Dit betekend natuurlijk niet dat de klasseninterventies of doelgroepgerichte interventies niet effectief zijn, maar ze pakken problemen met cyberpesten alleen aan op bepaalde plekken binnen de school. Deze strategieën kunnen wel gehanteerd worden, maar dan het best binnen de whole school strategie (Vreeman&Aaron, 2007).

Een andere preventie strategie is voorlichting geven over cyberpesten. Leraren kunnen leerlingen voorlichten over de gevolgen van cyberpesten, de risico's van internet gebruik en hoe ze het best gevaren kunnen herkennen. Door leerlingen erop te wijzen dat het gebruik van internet soms nare gevolgen kan hebben en uit te leggen hoe leerlingen de kans zo klein mogelijk maken om slachtoffer te worden van cyberpesten, kunnen het aantal cyberpest gevallen terug worden gedrongen. Zoals hierboven al is gezegd krijgen leraren weinig tot geen training in het informeren over cyberpesten op scholen. Daarom is het belangrijk dat leraren een training gaan volgen, zodat ze weten dat

cyberpesten een probleem is en dat ze leren hoe om te gaan met cyberpesten. Niet alleen leraren en leerlingen moeten worden voorgelicht, ook voor ouders kan een voorlichting erg handig zijn. Veel ouders weten niets van sociale media, laat staan van de eventuele gevolgen ervan. Om ouders ervan bewust te maken dat ze het gedrag van hun kind(eren) op het internet of via de mobiel goed in de gaten moeten houden, is een informatieavond van groot belang (Williams&Guerra, 2007).

Scholen die al bestaande pestpreventie strategieën hebben ontwikkeld hebben al een stap voor bij het tegengaan van cyberpesten, omdat cyberpest strategieën geïmplementeerd kunnen worden. De belangrijkste componenten van de pestpreventie strategieën kunnen worden aangepast op een manier waarbij ook cyberpesten bestreden wordt (Kowalski et al, 2008).

2.3.3 Interventie strategieën

Hierboven zijn al een aantal interventie strategieën genoemd zoals de klasseninterventies of de doelgroepgerichte interventies. Interventies vinden plaats wanneer er is geconstateerd dat er sprake is van cyberpesten. Van een aantal interventie strategieën is bekend dat ze goed werken. Hieronder worden een aantal van deze interventie strategieën besproken.

No blame

Zoals de naam al zegt impliceert deze strategie dat bij niemand de schuld wordt gelegd van het pesten. Op klassikaal niveau wordt, via herstelgericht groepsoverleg, medeleven en verantwoordelijkheid aangemoedigd. Het belangrijkste binnen deze strategie is dat er naar een oplossing voor het probleem wordt gezocht. De leraar luistert naar de leerlingen en doet suggesties voor de toekomst (Smith, Ananiadou, Cowie, 2003)

Shared concern strategie

Aan de hand van individuele gesprekken van de leraar met het slachtoffer, de dader, en omstanders(ouders, vrienden), gevolgd door een kleine discussies onderling, wordt er vastgesteld wat de gezamenlijke belangen van de deelnemers zijn en wat er kan gebeuren als de situatie blijft zoals die nu is (Smith, Ananiadou, Cowie, 2003).

Bij bovenstaande strategieën is het belangrijk dat er vooral niet wordt gepraat over wat er gebeurt is maar dat de nadruk komt te liggen op de oplossing van het probleem. Deze strategieën lijken erg op elkaar, er is echter een verschil. Het verschil is dat de shared concern strategie zeer gestructureerd is, dit in tegenstelling tot de no blame strategie die flexibeler is en waarbij de leraar meer ruimte krijgt om de situatie aan te pakken.

Verhoogde supervisie

Wanneer er op school gecyberpest wordt is het belangrijk dat leraren meer supervisie gaan houden op de leerlingen en hun gedrag achter computers en mobieltjes. Op scholen waar een laag supervisieniveau is, ligt het pestcijfer hoger (Williams&Guerra, 2007). Supervisie bij cyberpesten is echter een stuk lastiger dan bij traditioneel pesten. Leraren kunnen er dus ook niet alleen voor zorgen dat cyberpesten wordt verminderd, ouders spelen hier ook een hele grote rol in.

Samenwerken met de ouders
Omdat cyberpesten moeilijker waar te nemen is dan traditioneel pesten, zowel voor leraren als ouders, kan een samenwerking ervoor zorgen dat cyberpesten eerder waar wordt genomen. Zolang ouders niet samenwerken met leraren is het voor leraren erg lastig om bepaalde interventies uit te voeren. Uit verschillende onderzoeken is gebleken dat supervisie van leraren in combinatie met ouders vele malen doeltreffender is dan supervisie van één van de twee (Observatorium, 2009).

Er zijn nog veel meer preventie- en interventie strategieën die scholen kunnen gebruiken om cyberpesten te verminderen. Het is echter wel belangrijk om te vermelden dat een globale schoolaanpak tegen cyberpesten effectiever is dan enkele preventie- en interventie strategieën van verschillende leraren. Scholen die al een anti-pest beleid hebben kunnen het best een apart gedeelte opnemen over cyberpesten, die aansluit op het traditionele pest beleid (Kowalski, 2008).

2.4 Ontbrekende literatuur

Cyberpesten is een maatschappelijk probleem. In de inleiding is een van deze problemen al naar voren gekomen, maar er zijn er nog meer. Cyberpesten kan vele negatieve gevolgen hebben, bij maarliefst 93% van de jongeren, die slachtoffer zijn geworden van cyberpesten, heeft het cyberpesten een negatieve invloed gehad. De slachtoffers durven niet meer naar school te gaan, ze hebben een verdrietig en/of hopeloos gevoel, wat kan leiden tot een depressie (Raskauskas&Stoltz, 2007). Dit zijn slechts enkele voorbeelden van de gevolgen van cyberpesten. Uit de studie van Coyne, Ferrin, Heath, Stauffer (2012) blijkt dat de meeste leraren weten dat cyberpesten langdurige negatieve gevolgen kan hebben voor jongeren, maar dat er toch ook nog heel wat zijn die cyberpesten niet als een probleem zien en zijn tegen een anti- cyberpest programma op school. Het doel van dit onderzoek is niet zozeer om leraren in te laten zien dat cyberpesten wel degelijk een groot maatschappelijk probleem is, maar om te kijken of scholen (leraren) doorhebben dat cyberpesten een steeds groter probleem aan het worden is en dat leraren hier wat aan zouden moeten doen door middel van preventie- en interventie strategieën. Er zijn al verschillende slachtoffer en dader studies gedaan maar nog weinig studies over de plek waar dader en slachtoffer bij elkaar komen namelijk school. Leraren hebben altijd al een belangrijke rol gespeeld als het aankomt op het constateren en aanpakken van pesten. Cyberpesten is dan misschien een nieuwe vorm van pesten maar toch kunnen leraren hier ook wat aan doen. Echter is er nog niet veel onderzoek gedaan naar leraren en hun preventie- en interventie strategieën.

2.5 Doel van dit onderzoek

Tot nu toe is er nog maar weinig onderzoek gedaan naar preventie- en interventie strategieën voor cyberpesten van leraren. Cyberpesten is nog een redelijk nieuw fenomeen dat pas sinds de opkomst van het internet en met name de sociale netwerk sites bekendheid heeft gekregen. Er zijn al vele literatuurstudies gedaan naar cyberpesten (o.a. door Kavourna&Kiriakidis, 2010). Voorliggend onderzoek is geen literatuurstudie maar een kwantitatieve studie naar middelbare scholen, in het specifiek leraren en ander schoolpersoneel, over preventie- en interventie strategieën tegen cyberpesten. Om cyberpesten terug te dringen is het van belang dat scholen iets aan dit probleem doen en dat ze het op een manier doen die effectief is. Dit onderzoek is uitgevoerd om erachter te komen of leraren zich bewust zijn van cyberpesten en welke (effectieve) preventie- en interventie strategieën leraren hebben om leerlingen te beschermen/voorlichten tegen cyberpesten.

3. Onderzoeksmethode

In dit hoofdstuk wordt de onderzoeksmethode besproken. In de eerste paragraaf zal er besproken worden wat het onderzoeksdesign is en in de tweede paragraaf wordt de onderzoeksselectie besproken. In paragraaf drie wordt er aandacht aan de data collectie. In de laatste paragraaf wordt besproken hoe de data geanalyseerd gaat worden.

3.1 Onderzoeksdesign

In dit onderzoek staat de volgende onderzoeksvraag centraal: Welke preventie- en interventie strategieën worden er gehanteerd tegen cyberpesten op scholen door leraren en zijn deze strategieën volgens de leraren effectief? Voor het beantwoorden van deze onderzoeksvraag is er gekozen voor een kwantitatieve aanpak. Dit gaf mij de mogelijkheid om zo veel mogelijk leraren te ondervragen en een zo breed mogelijk antwoord te krijgen op mijn onderzoeksvraag. Voor het onderzoek werd gekozen voor een cross-sectioneel design.

3.2 Onderzoeksselectie

De onderzoekselectie(N=70) bestaat uit leraren en ander schoolpersoneel van het middelbaar onderwijs. De middelbare scholen die mee wilden werken aan het onderzoek zijn: SG Marianum te Groenlo, Bataafs Lyceum te Hengelo en SG de Waerdenborch te Holten. Deze middelbare scholen hebben geen preventie- en interventie strategieën voor cyberpesten. Alle leraren en ander schoolpersoneel die te maken hebben met leerlingen mochten een vragenlijst invullen, voor dit onderzoek is dus gebruik gemaakt van een gelegenheidssample. Omdat de vragenlijst maar op drie scholen af is genomen en er sprake is van een gelegenheidssample is het lastig om in het algemeen conclusies te trekken. De drie scholen bevinden zich allemaal in het oosten van Nederland, dus is het goed mogelijk dat in andere delen ook andere preventie- en interventie strategieën worden gebruikt tegen cyberpesten. Demografische factoren(leeftijd, geslacht, nationaliteit, etniciteit) kunnen een belangrijke rol spelen in de uitkomsten.

3.3 De datacollectie

De vragenlijst voor de leraren is gedeeltelijk door mijzelf ontwikkeld (zie bijlage 1). De vragenlijst is schriftelijk afgenomen, vanwege tegenvallende responsie toen de vragenlijst online stond. De meeste vragen in deze vragenlijst zijn zelf opgesteld maar vraag 7t/m9 komen uit een al bestaande vragenlijst, uit het onderzoek van Coyne et al (2012). Voor het gebruik van deze vragenlijst is toestemming gevraagd.

Demografische variabelen(onafhankelijke variabelen)

De vragen die zelf zijn geformuleerd bestaan uit drie open vragen en tien gesloten vragen. Aan het begin van de vragenlijst worden vijf vragen gesteld over de persoonlijke gegevens van de leraar, om inzicht te krijgen in de deelnemende leraren. Deze vijf vragen, vragen leraren om hun geslacht, aantal jaren ervaring in het onderwijs, klassen die ze les geven, leeftijd en welk vak ze doceren aan te geven. Aan de hand van deze gegevens zijn er percentages uit gerekend die iets zeggen over de verdeling van de respondenten.

Controle variabele

Omdat er gegevens zijn verzameld op drie verschillende middelbare scholen, is dit een controle

variabele. Wanneer er een relatie is tussen twee variabelen, zal er worden getoetst of deze relatie niet veroorzaakt wordt door de covariabele school. Het is namelijk mogelijk dat leraren op een bepaalde school al training hebben gehad bijvoorbeeld in het herkennen van cyberpesten.

Vragen met een likert schaal
De drie vragen met de likert schaal evalueren verschillende facetten van cyberpesten, namelijk: de percepties van de leraar over de ernst van cyberpesten op scholen, het effect van cyberpesten op slachtoffers, de noodzaak van preventie- en interventie strategieën en de effectiviteit van strategieën. Aan de hand van een vijf puntsschaal kunnen leraren aangeven in hoeverre het ze ergens mee eens zijn, nuttig vinden of de waarschijnlijkheid hoe ze cyberpesten aanpakken.

De vragenlijsten zijn in week 23 en begin week 24 afgenomen, dit in verband met toetsweek in de week ervoor. Om zoveel mogelijk leraren te benaderen zijn de vragenlijsten in verschillende pauzes afgenomen, in die tijd is er constant iemand aanwezig geweest om eventuele vragen te beantwoorden.

3.4 Data verwerking en analyse

In dit onderzoek wordt vooral gebruik gemaakt van beschrijvende statistiek (percentages, gemiddelden, standaard deviaties) om de kwantitatieve data samen te vatten. Naast beschrijvende statistiek wordt er ook gebruik gemaakt van de cohen's d en logistische regressie om antwoord te krijgen op de deelvragen en hypothesen.

Cohen's d
Cohen's d meet de effectgrootte(*d)* waarin twee groepen van elkaar verschillen (Cohen, 1994). De Cohen's d effectgrootte wordt in deze data analyse gebruikt om verschillen te berekenen tussen antwoorden per item in vergelijkbare groepen. Een negatieve effectgrootte wijst erop dat het gemiddelde voor een specifiek item groter is dan dat van de gehele schaal en een positieve effectgrootte wijst erop dat het gemiddelde voor een specifiek item kleiner is dan het gemiddelde van de gehele schaal (Coyne et al, 2012).

In dit onderzoek betekend een negatieve effectgrootte (hoger gemiddelde) dat de preventie-interventie strategie volgens de leraren vol behulpzaam is. Een positieve effectgrootte betekend dat de interventie of preventie strategie minder vol behulpzaam is. Volgens Cohen is een effectgrootte(*d)* van ongeveer -0.2 een kleine effectgrootte en een effectgrootte van -0.5 wordt beschouwd als een gemiddelde effectgrootte. Van een grote effectgrootte kan worden gesproken bij -0.8. Maar ook een effectgrootte van ≤-0.2 is noemenswaardig omdat ook dit iets zegt over individuen en groepen (Coyne et al, 2012). Positieve waarden geven aan dat een preventie- of interventie strategie minder wordt gebruikt dan andere strategieën. Hoe hoger de waarde hoe minder vaak leraren van deze preventie- of interventie strategie gebruik maken.

Cohen's *d* kan worden berekend in SPSS maar dit is erg lastig, daarom wordt de effectgrootte handmatig uitgerekend, aan de hand van deze formule.

$$E = \frac{\mu_2 - \mu_1}{\sigma_1}$$

μ2 = gemiddelde van de gehele schaal
μ1 = gemiddelde van één item
σ1 = standaarddeviatie van de gehele schaal (University of Colorado Colorado Springs, n.d.)

De waarden die nodig zijn voor deze formule kunnen wel door SPSS berekend worden, deze waarden worden dan ingevuld in de formule.

De p-waarde die aan het einde van de tabel staat, geeft aan of er sprake is van een significantie. Deze p-waarde is berekend aan de hand van een one sample t-test. Hier wordt het gemiddelde van de schaal vergeleken met het gemiddelde van een item. De p-waarde geeft aan in hoeverre er sprake kan zijn van toeval. Een p-waarde van .125 geeft aan dat er een kans van 12.5% is dat de uitkomst door toeval is ontstaan. Deze p-waarde mag dus niet al te groot zijn anders is de uitkomst van de cohen's *d* niet geloofwaardig.

De Chi-kwadraat(χ^2) toets is gebruikt om de verdeling van één variabele, in dit geval item, te toetsen. Deze toets wordt gebruikt om vast te stellen of zich in verschillende categorieën evenveel waarnemingen bevinden. De nulhypothese (H0) luidt dat de waargenomen verdeling overeenkomt met de verwachte verdeling, dus een gelijk aantal waarnemingen in elke categorie. De alternatieve hypothese (h1) stelt dat het aantal waarnemingen per categorie verschilt (Huizingh, 2010). De alpha die wordt gebruikt is α = 0.05.

Cronbach's alpha
Om er zeker van te zijn dat mijn schaal klopt, is er voor elke schaal de cronbach's alpha berekend. Aan de hand van de cronbach's alpha kun je berekenen of de schaal betrouwbaar is en of je het concept meet dat je wilt meten. De schaal van vraag 7 heeft een α = 0.5, dit is niet hoog genoeg om van een betrouwbare schaal te spreken, de schaal zal dan ook niet in zijn geheel worden gebruikt er zullen enkele items individueel worden bekeken. De schaal van vraag 8 heeft α = 0.79 en de schaal van vraag 9 heeft een α = 0.8, bij deze vragen mogen we spreken van een betrouwbare schaal.

Logistische regressie
In hoofdstuk 2.2.1 staan twee hypothese geformuleerd. Deze hypotheses zullen getoetst worden aan de hand van een logistische regressie. De afhankelijke variabele van de eerste hypothese(cyberpesten is een probleem op school) is dichotoom(ja/nee), daarom is er voor deze hypothese gebruik gemaakt van binaire logistische regressie. De afhankelijke variabele in de andere hypothese is ook dichotoom(ja/nee) om deze hypothese te testen is dan ook weer gebruikt gemaakt van binaire logistische regressie. De twee afhankelijke variabelen zijn gehercodeerd omdat ze eerst een ordinale schaal hadden, het is niet mogelijk om met een ordinale afhankelijke variabele logistische regressie uit te voeren. De onafhankelijke variabelen zijn de demografische factoren van de leraren(leeftijd, werkervaring, geslacht en school). Bij de tweede hypothese worden nog een aantal andere onafhankelijke variabelen toegepast namelijk: mogen leerlingen hun mobiel bij zich hebben in de les(mobiel) en is er controle op het internet gebruik van leerlingen(controle) en zijn er computers aanwezig in het klaslokaal(computer).

Voordat er een logistische regressie uitgevoerd kan worden dient eerst te worden gekeken of de onafhankelijke variabelen lineair zijn of niet. Bij een aantal variabelen bleek dit niet het geval en deze variabelen zijn gehercodeerd zodat ze wel lineair zijn. Van een aantal onafhankelijke variabelen zijn dummy variabelen gemaakt omdat deze nominaal zijn, het gaat om school, computer en mobiel). Door van deze variabelen dummy variabelen te maken verander je de nominale variabelen in verschillende ratio of interval variabelen. Dummy variabelen zijn indicator variabelen die de waarde 1 of 0 hebben. De waarde 0 betekend niet aanwezig en de waarde 1 betekend wel aanwezig, een bepaalde categorie is dus wel of niet aanwezig. 1 categorie wordt niet tot dummy variabele gemaakt(in dit geval de eerste categorie), dit is de referentie categorie.

Om te kijken of het model goed bij de data past wordt er gekeken naar de chi-square toets. Wanneer de p-waarde onder $\alpha=0.05$ ligt, betekend dat, dat het model met de onafhankelijke variabelen beter bij de data past dan een model zonder deze variabelen. Als dit is gecheckt wordt er gekeken naar de p-waarde van de onafhankelijke variabelen. Ook hier wordt een α van 0.05 aangehouden.

In de kolom (Exp(B)) worden de kansverhoudingen aangegeven. Bij een positief effect is de waarde van de Exp(B) groter dan 1, bij een negatief effect ligt de waarde tussen de 0 en de 1. Het 95% betrouwbaarheidsinterval geeft een interval schatting voor een parameter. De onder- en bovengrens zijn stochastische variabelen. Het betrouwbaarheidinterval geeft aan tussen welke waarden μ komt bij herhaling van de procedure in 95% van de gevallen.(Huizing, 2010).

4. Onderzoeksresultaten

In dit hoofdstuk worden mijn onderzoeksresultaten gepresenteerd, die aan de hand van de data zijn verkregen. De deelvragen, die in hoofdstuk 1 staan geformuleerd, worden in dit hoofdstuk beantwoordt met behulp van de verkregen data. Per paragraaf wordt antwoord geven op mijn deelvragen. De eerste paragraaf bestaat uit beschrijvende statistiek van de leraren die aan het onderzoek mee hebben gewerkt. In hoofdstuk 4.2 worden de twee eerder opgestelde hypotheses behandeld.

4.1 Beschrijving van respondenten

Van de 70 leraren die de vragenlijst in hebben gevuld, is 57% man en 43% vrouw. De meerderheid van deze leraren (46%) werkt al meer dan vijftien jaar in het onderwijs, 20% werkt 11 tot 15 jaar in het onderwijs en 17% 6 tot 10 jaar. Helaas zijn er minder leraren die nog meer een paar jaar in het onderwijs werken, 14% werkt 2 tot 5 jaar in het onderwijs en maar 3% werkt pas een jaar in deze sector. De leeftijd van de leraren is iets beter verspreid. 13% is tussen de 20 en 30 en 13% is 65+. De grootste leeftijdsgroep is die van 40 tot 50 jaar(30%) en vlak daar achteraan komt de groep 30 tot 40 jaar met 28%. De laatste leeftijdsgroep is die van 50 tot 60 jaar, deze groep neemt 16% voor zijn rekening. Uit de data blijkt dat 43% van de leraren les geven in de onderbouw(1^{e} tot 3^{e} jaars) en 20% aan de bovenbouw(4^{e} tot 6^{e} jaars). De andere 37% geeft zowel les aan de onder- als bovenbouw. Aan alle leraren is gevraagd welk vak ze doceren, dit is echter te veel om allemaal op te noemen dus zijn de vakken gecategoriseerd in talen(24%), exacte vakken(30%), mens en maatschappij(28%), kunst en cultuur(9%) of een andere functie binnen school (Mediatheek, teamleider)(9%).

	Man	**Vrouw**			
Wat is uw geslacht?	57.1%	42.9%			
	Eerste jaar	**2 tot 5**	**6 tot 10**	**11 tot 15**	**15+**
Hoeveel jaar werkt u in het onderwijs?	2.9%	14.3%	17.1%	20%	45.7%
	Onderbouw	**Bovenbouw**	**Onder- en bovenbouw**		
Welke klassen geeft u momenteel les?	42.9%	20%	37.1%		
	20-30	**31-40**	**41-50**	**51-60**	**60+**
Wat is uw leeftijdsgroep?	12.9%	28.6%	30%	15.7%	12.9%
	Talen	**Exa. Vakken**	**M en M**	**Kunst/cultuur**	**Anders**
Vakgebied leraren	24.3%	30%	28.6%	8.6%	8.6%

Tabel 1: Beschrijvende Statistiek Demografische Factoren(geslacht, werkervaring, leeftijd, lesgeven en vakgebied)

4.2 De impact van cyberpesten

De eerste deelvraag is: *Wat is volgens leraren de impact van cyberpesten op leerlingen?* Aan de hand van twee vragen wordt er gekeken wat leraren vinden van de impact van cyberpesten op school. In figuur 1 en 2 met bijbehorende grafiek is te zien wat leraren hebben geantwoord op deze vraag.

Figuur 1. Percentages Cyberpesten Heeft Langdurige Negatieve Effecten. Antwoord Mogelijkheden: 1=Sterk Mee Oneens, 2=Oneens, 3=Neutraal, 4=Eens, 5=Sterk Mee Eens. (N=70)

Figuur 2. Percentages Cyberpesten is een Probleem op School. Antwoord Mogelijkheden: 1=Sterk Mee Oneens, 2=Oneens, 3=Neutraal, 4=Eens, 5=Sterk Mee Eens. (N=70)

Volgens een overgrote meerderheid van de leraren heeft cyberpesten langdurige negatieve gevolgen, ruim 88% is het hier mee eens of zelfs sterk mee eens. Op de vraag of cyberpesten een probleem is op school wordt minder eenduidig geantwoord. Hier is ruim 38% van de leraren het mee eens of sterk mee eens. De meeste leraren hebben geantwoord dat ze neutraal zijn (41.4%), dit wil zeggen dat de meeste leraren eigenlijk niet weten of cyberpesten een probleem is op school. De andere 20% vind niet dat cyberpesten een probleem is op school, waarschijnlijk vinden ze het de verantwoordelijkheid van de ouders en/of hebben ze zelf nog nooit met cyberpesten te maken

gehad. Dit wil dan natuurlijk niet zeggen dat het niet gebeurt. Zoals hierboven ook al is genoemd, wordt er nog te weinig aandacht besteed aan op de leraren opleiding aan cyberpesten, maar ook leraren die al heel wat jaren in het onderwijs werken weten niet dat cyberpesten, een nieuwe vorm van pesten op school plaats kan vinden.

Wanneer we kijken naar de leeftijdsgroep van de leraren en de vraag of cyberpesten op school een probleem is valt op dat vooral de leraren die in een wat oudere leeftijdgroep zitten vaker neutraal of oneens antwoorden dan leraren die jonger zijn. In de leeftijdsgroep van 41 tot 50 jaar valt op dat leraren vaak neutraal of oneens antwoorden op dezelfde vraag. Aan de hand van binaire logistische regressie is gemeten of demografische verschillen een rol spelen in het antwoord op de vraag of cyberpesten een probleem is op school.

Variabele	**Exp(B)**	**95% Betrouwbaarheidsinterval Exp(B)**
School		
School(BL)	.490	(.079-3.03)
School(SGW)	1.135	(.013-9.73)
Geslacht	2.172	(.424-11.14)
Leeftijd	.368*	(.160-.845)
Werkervaring	1.504	(.645-3.50)

Tabel 2: Regressie Tussen Onafhankelijke Demografische Factoren en Afhankelijke Variabele Cyberpesten Is Een Probleem Op School.
*Significant voor α=0.05

Uit de chi-square toets komt naar voren dat het model dat is geschat goed bij de data past. Met een alpha van 0.05 blijkt dat een chi-square van 10.276 en 5 vrijheidsgraden significant is(.049).

Om er zeker van de te zijn dat school geen rol speelt is deze variabele toegevoegd. Omdat school een nominale variabele is, is hier een dummy variabele van gemaakt. De referentie categorie is het Marianum College, omdat deze school de grootste N heeft(19). Het blijkt dat school geen significante invloed heeft op het wel of niet vinden dat cyberpesten een probleem is op school.

In tabel 2 is te zien dat leeftijd significant is, omdat de waarde kleiner is dan α=0.05. Dit wil zeggen dat de leeftijd van een leraar een significante invloed heeft op het wel of niet vinden dat cyberpesten een probleem is op school. De effecten van de andere onafhankelijke variabelen zijn niet significant. De kans dat cyberpesten wel of niet als een probleem op school wordt gezien is 0.368 keer zo klein voor oudere leraren als voor jongere leraren. Oudere leraren zien cyberpesten dus als een minder groot probleem op school dan jongere leraren. De ondergrens van het betrouwbaarheidsinterval is .160 en de bovengrens .845, dit houd in dat bij herhaling in 95% van de gevallen de waarde(Exp B) tussen deze onder- en bovengrens valt.

Het is goed mogelijk dat wanneer oudere leraren cyberpesten niet als een probleem zien op school, ze ook minder snel in de gaten hebben dat er iemand gecyberpest wordt. Ook hier is met logistische regressie gekeken of onafhankelijke variabelen een rol spelen in het wel of niet de gaten hebben van cyberpesten.

De vraag: Heeft u het gevoel dat u in de gaten heeft dat iemand wordt gepest via het internet is hier de afhankelijke variabele. In deze logistische regressie zijn de onafhankelijke variabelen: leeftijd, jaren werkervaring en geslacht, maar hier zijn nog twee extra variabelen toegevoegd. Het gaat om het wel of niet bij mogen hebben van een mobiel in de les en of er controle is op het internetgedrag van leerlingen op school. Deze variabelen kunnen een rol spelen in het wel of niet herkennen van cyberpesten. Hieronder is in tabel 3 te zien wat de uitkomsten zijn.

Variabele	Exp(B)	95% Betrouwbaarheidsinterval Exp(B)
School(BL)	1.09	(.228-5.20)
School(SGW)	3.60	(.964-13.43)
Geslacht	1.62	(.531-4.93)
Leeftijd	1.27	(.706-2.28)
Werkervaring	1.03	(.560-1.88)
Mobiel(1)	1.97	(.110-35.1)
Controle	1.19	(.591-2.38)
Computer(1)	1.10	(.127-9.53)
Computer(2)	.536	(.149-1.93)

Tabel 3. Regressie Tussen Onafhankelijke Factoren en Afhankelijke Variabele Herkennen Cyberpesten

Hierboven in tabel 3 staan een aantal variabelen dubbel met een cijfer erachter, dit zijn de dummy variabelen. In dezelfde tabel is te zien dat geen één onafhankelijke variabele significant is, omdat de waarde niet kleiner is dan α=0.05. Dit betekend dat geen van de onafhankelijke variabelen van invloed is op het herkennen van cyberpesten. Uit deze analyse blijkt dus dat er geen significant verschil is tussen jonge en oude leraren, cyberpesten wordt even vaak herkend.

4.3 De aanpak van cyberpesten

De tweede deelvraag is: *In welke mate moet er volgens leraren wat worden gedaan aan cyberpesten op school?* Allereerst wordt er gekeken of leraren zelf wat aan het probleem zouden doen als het voor zou komen.

Figuur 3. Percentages Als ik Weet Dat Kinderen Worden Gecyberpest Doe ik Er Wat Aan. Antwoord Mogelijkheden: 1=Sterk Mee Oneens, 2=Oneens, 3=Neutraal, 4=Eens, 5=Sterk Mee Eens. (N=70)

Op de vraag of leraren actie ondernemen wanneer ze weten dat een leerling wordt gecyberpest heeft de overgrote meerderheid van de leraren bevestigend geantwoord. In figuur 3 is te zien dat het gemiddelde tussen eens en sterk mee eens ligt. Maar liefst 91.4% van de leraren zouden actie ondernemen als een leerling wordt gecyberpest. Toch zijn er nog 5 leraren die hier neutraal op hebben geantwoord en 1 die het oneens is met deze stelling, zoals in figuur 3 is te zien. Een ruime meerderheid is bereid om leerlingen die gecyberpest worden te helpen.

Hieronder wordt bekeken in welke mate er wat moet worden gedaan aan cyberpesten op school volgens leraren. De leraren zijn verschillende stellingen voor gehouden (bijlage 1, vraag 7d, 7e en 7g) waarin ze aan konden geven wat er volgens hun moet worden gedaan tegen cyberpesten.

	Oneens/Sterk oneens	**Neutraal**	**Eens/Sterk eens**
Scholen moeten beleid ontwerpen voor cyberpesten	1.4%	11.4%	87.1%
Scholen moeten ervoor zorgen, door middel van professionele training, dat het personeel weet hoe men om moet gaan met cyberpesten	2.9%	21.4%	75.7%
Er moet een formeel cyberpest preventie programma worden geïmplementeerd op uw school	7.1%	22.9%	70%

Tabel 4. Aanpak van Cyberpesten Door Leraren. Antwoord Mogelijkheden: 1=Sterk Mee Oneens, 2=Oneens, 3=Neutraal, 4=Eens, 5=Sterk Mee Eens. (N=70)

In tabel 4 is te zien wat er volgens leraren kan worden gedaan aan cyberpesten en wat er in hun ogen het beste werkt. Volgens de leraren is het belangrijkst dat de school beleid gaat ontwerpen voor cyberpesten, zodat leraren weten wat ze moeten doen wanneer ze in aanraking komen met cyberpesten. 87,1% van de leraren vind het belangrijk dat de school beleid ontwikkeld. 75,7% van de leraren vinden het echter ook belangrijk dat door middel van professionele training, schoolpersoneel weet hoe om te gaan met cyberpesten. Dit is ook zeer belangrijk, omdat voor veel leraren cyberpesten nog onbekend terrein is en ze niet precies weten hoe ze cyberpesten kunnen herkennen en aanpakken. Ook op de stelling dat er een formeel preventie programma moet worden geïmplementeerd heeft een ruime meerderheid bevestigend geantwoord (70%). Ook al zien leraren dit minder zitten dan de andere twee opties, 70% is toch een grote meerderheid.

Volgens leraren moet de school heel wat doen om ervoor te zorgen dat cyberpesten wordt verminderd. Er moet specifiek beleid worden ontworpen voor cyberpesten en leraren moeten en professionele training krijgen zodat ze om weten te gaan met cyberpesten. Er moet dus heel wat worden gedaan aan dit redelijk nieuwe fenomeen volgens leraren. Zoals hierboven is genoemd, doet 91.4% van de leraren wat aan het probleem wanneer cyberpesten zich voordoet. Het is dan wel belangrijk dat ze weten wat ze moeten en kunnen doen en ze moeten het natuurlijk ook eens zijn met de strategieën die op school worden gehanteerd. In de volgende paragraaf worden verschillende interventie strategieën opgedeeld in de waarschijnlijkheid dat leraren deze strategie gebruiken.

4.4 Interventie strategieën tegen cyberpesten

Voor het beantwoorden van deze deelvraag: *Welke interventie strategieën gebruiken leraren het meest om cyberpesten aan te pakken?* wordt er gebruik gemaakt van de Cohen's d. Zoals in tabel 6 is te zien liggen de gemiddeldes erg dicht bij elkaar, met uitzondering van niks doen, deze wordt dan ook buiten verdere beschouwing gelaten aangezien het erg duidelijk is dat het onwaarschijnlijk tot zeer onwaarschijnlijk is dat leraren niks doen wanneer ze weten dat er sprake is van cyberpesten. Voor de andere items gelden de waarden van zeer waarschijnlijk tot onbeslist. De percentages geven aan hoeveel procent van de leraren het (zeer) waarschijnlijk vinden om de interventie strategie te gebruiken.

Interventie strategie	**Waarschijnlijkheid interventie %**			**M(SD)**	**χ^2**	***da***	**P-waardeb**
	(zeer) onwaarschijnlijk	onbeslist	(zeer) waarschijnlijk				
Niks doen	84.3	7.14	8.57	1.71(1.07)	<.001	1.66	<.001
Praten dader	4.3	21.4	74.3	3.96(0.96)	<.001	-0.39	<.001
Praten slachtoffer	11.4	10	78.6	4.07(1.11)	<.001	-0.51	<.001
Wegnemen voor-rechten dader	22.9	35.7	41.4	3.23(1.16)	.002	0.28	.029
Bemiddelen dader/ slachtoffer	11.4	25.7	62.9	3.74(1.07)	<.001	-0.19	.112
Melden ouders dader	14.3	20	65.7	3.79(1.17)	<.001	-0.23	.078
Melden ouders slachtoffer	14.3	18.6	67.1	3.80(1.16)	<.001	-0.24	. 068
Melden vertrouwenspersoon	10	18.6	71.4	3.99(1.11)	<.001	-0.41	.001

Tabel 5. Waarschijnlijkheid Gebruik Interventie Strategieën Door Leraren. Antwoord Mogelijkheden: 1=Zeer Onwaarschijnlijk, 2=Onwaarschijnlijk, 3=Onbeslist, 4=Waarschijnlijk, 5= Zeer Waarschijnlijk. (N=70). a Waarde van cohen's d: *d* ≥ -0.2 = klein, *d* ≥ -0.5 = gemiddeld, *d* ≥- 0.8 = groot. b M(3.5362), SD(1.0995) van de gehele schaal.

De chi-kwadraten van de verschillende items zijn allemaal kleiner dan α = 0.05, in alle gevallen wordt de nulhypothese dus verworpen. Dit houd in dat het aantal waarnemingen in de categorieën per item verschilt. Alleen het wegnemen van voorrechten van de dader heeft een iets grotere p-waarde, hier is de spreiding over de verschillende categorieën dus iets kleiner dan bij de rest van de items. Aan de hand van deze uitkomst kan gesteld worden dat leraren zeer verschillende meningen hebben over het toepassen van interventie strategieën. Maar dit is geen antwoordt op de deelvraag, welke interventie strategieën leraren het meest gebruiken. De Cohen's d geeft hier beter inzicht in.

In tabel 5 staan een aantal positieve waarden, wanneer er positieve waarden uitkomen is het zeer onwaarschijnlijk dat leraren dit als interventie strategie gebruiken. Niks doen en het wegnemen van voorrechten van de dader zijn twee strategieën die leraren niet (snel) zullen gebruiken. Praten met het slachtoffer is de interventie strategie die de meeste leraren zullen gebruiken wanneer ze weten dat iemand gecyberpest wordt(d=-0.51), maar ook het incident melden aan een vertrouwenspersoon scoort hoog(d=-0.41) en praten met de dader(d=-0.39). Dit zijn de strategieën die leraren het meest gebruiken wanneer cyberpesten wordt geconstateerd. De strategieën die ook wel gebruikt worden maar in mindere mate zijn: het incident melden aan de ouders van de dader(d=-0.23), het incident melden aan de ouders van het slachtoffer(d=-0.24) en bemiddelen/probleem oplossen met dader en slachtoffer(d=-0.19).

Drie items van deze schaal zijn zeer significant, dit wil zeggen dat de kans dat een verschil door toeval is ontstaan zeer klein is. Dit zijn: niks doen, praten met het slachtoffer en praten met de dader. Ook de andere p-waarden zijn niet erg groot, met uitzondering van vraag vijf. Hier is de kans dat de uitkomst door toeval is ontstaan 11%. Deze p-waarden zijn echter niet van dergelijk hoge waarden dat dit gevolgen heeft voor de Cohen's d.

4.5 Preventie strategieën tegen cyberpesten

De vierde en laatste deelvraag gaat over de effectiviteit van preventie strategieën. De deelvraag die hierbij hoort is: Hoe effectief vinden leraren bepaalde preventie strategieën voor cyberpesten? Om deze deelvraag te beantwoorden wordt ook weer gebruik gemaakt van de Cohen's d. Op de vraag of er een formeel cyberpest programma geïmplementeerd moet worden op school antwoordde 70% van de leraren hier bevestigend op, zoals in paragraaf 2 is te zien. 23% twijfelt of er een formeel programma tegen cyberpesten moet worden geïmplementeerd en 7% vind het zo'n programma niet nodig. Ook al twijfelen een aantal leraren aan het invoeren van een formeel cyberpest programma, toch vinden leraren het fijn als preventie- en interventie strategieën zijn zodat ze weten wat ze moeten doen. Zoals hieronder in tabel 6 is te zien is maar liefst 80% van de leraren het er mee eens dat preventie- en interventie strategieën ervoor zorgen dat ze weten wat ze moeten doen als een leerling wordt gepest. Aan de hand hiervan wordt gekeken welke preventie strategieën leraren het meest effectief vinden(tabel 7).

	Oneens/Sterk oneens	**Neutraal**	**Eens/Sterk eens**
Preventie- en interventie strategieën zorgen ervoor dat leraren weten wat ze moeten doen wanneer een leerling wordt gepest	4.3%	15.7%	80%

Tabel 6. Gebruik Preventie- en Interventie Strategieën Door Leraren. Antwoord Mogelijkheden: 1=Sterk Mee Oneens, 2=Oneens, 3=Neutraal, 4=Eens, 5=Sterk Mee Eens. (N=70)

Ook hier zijn de chi-kwadraat waarden allemaal kleiner dan $\alpha = 0.05$, de nulhypothese wordt overal verworpen. Dit betekend dat ook hier dat het aantal waarnemingen per categorie bij alle items verschilt. Deze spreiding geeft aan dat leraren erg verschillend denken over welke preventie strategieën nuttig/effectief zijn en welke niet. De Cohen's d geeft aan dat er een aantal preventie strategieën zijn die leraren effectiever vinden dan anderen.

Preventie strategie	Nuttigheid preventie % (zeer) onnuttig	beetje nuttig	(zeer) nuttig	M(SD)	χ^2	*da*	P-waardeb
Verhoogde supervisie	24.3	30	45.7	3.29(1.13)	.004	0.35	.011
Specifiek schoolbeleid	12.9	30	57.1	3.56(0.86)	<.001	0.08	.430
Algemeen anti-cyberpest beleid alle scholen	11.4	22.9	65.7	3.67(0.9)	<.001	-0.03	.763
Schoolklimaat aanpassen aansporen cyberpesten melden	11.4	21.4	67.1	3.76(0.96)	<.001	-0.12	.304
Anti-pest werkgroep op-richten, beleid ontwikkelen	20	32.9	47.1	3.31(1.03)	<.001	0.33	.010
Omstanders aanmoedigen daders aan te spreken	8.6	28.6	62.9	3.71(0.95)	<.001	-0.07	.510
Anti-pest lessen	11.4	17.1	71.5	3.74(0.94)	<.001	-0.10	.360
Gevolgen c-pestenvergroten	21.4	20	58.6	3.46(1.21)	<.001	0.18	.214
Waarschuwen v/d gevolgen	11.4	8.6	80	3.86(0.94)	<.001	-0.22	.055
Betrokkenheid ouders vergroten	10	7.1	82.9	4.03(0.98)	<.001	-0.40	.001

Tabel 7. Effectiviteit Preventie Strategieën Volgens Leraren. Antwoord Mogelijkheden: 1=Totaal Niet Nuttig, 2=Niet Nuttig, 3=Klein Beetje Nuttig, 4=Nuttig, 5=Heel Nuttig(N=70).
a Waarde van cohen's d: $d \geq 0.2$ = klein, $d \geq 0.5$ = gemiddeld, $d \geq 0.8$ = groot. b M(3.639), σ(0.9893) van de gehele schaal.

Zoals in tabel 7 is te zien zijn er drie preventie strategieën die leraren niet effectief vinden. Het gaat dan om verhoogde supervisie op bepaalde plekken(*d*=0.35), het oprichten van een anti-pest werkgroep die anti-pest beleid ontwikkeld(*d*=0.33) en de gevolgen van cyberpesten vergroten(*d*=0.18). Volgens de leraren zijn deze strategieën niet effectief om cyberpesten preventief tegen te gaan. Er zijn een aantal strategieën waarvan niet te zeggen is of ze effectief zijn of niet, omdat de Cohen's d zeer klein is en de p-waarde te groot, waarover hieronder meer. Een aantal preventie strategieën zijn een klein beetje nuttig volgens leraren, zoals het schoolklimaat aanpassen om leerlingen aan te sporen cyberpesten te melden(*d*=-0.12) en anti-pest lessen(*d*=-0.10). De belangrijkste preventie strategie volgens de leraren is om de betrokkenheid van ouders te vergroten(*d*=-0.40) en waarschuwen voor de gevolgen van cyberpesten(*d*=-0.22).
Er zijn een aantal preventie strategieën waarvan de p-waarde van dergelijk grote waarde is dat de uitkomst van de Cohen's *d* niet gebruikt kan worden omdat de kans dat er toeval in het spel is te groot is. Het gaat om de volgende preventie strategieën: een algemeen anti-cyberpest beleid voor alle scholen, omstanders aanmoedigen om daders van cyberpesten erop aan te spreken en meer specifiek schoolbeleid. Deze strategieën hebben ook een hele kleine *d*, zowel positief als negatief, waardoor er niks te zeggen is over de effectiviteit van deze preventie strategieën.

Zoals al eerder in dit onderzoek is genoemd in de theorie en wat ook blijkt uit de gegevens hierboven is het belangrijk dat ouders en leraren samen gaan werken om cyberpesten eerder te signaleren en samen actie te ondernemen. Dit houd ook in dat zowel leerlingen als ouders moeten weten wat de gevolgen zijn van cyberpesten en wat ze er aan kunnen doen om de kans zo klein mogelijk te maken om slachtoffer te worden. Zoals in paragraaf 2 ook al wordt genoemd kunnen leraren ouders en leerlingen op de hoogte brengen hiervan. Maar liefst 75% van de leraren vind ook dat leraren door

middel van professionele training om moet leren gaan met cyberpesten. Zolang leraren niet weten hoe met cyberpesten om te gaan, kunnen ze natuurlijk ook niet (goed) waarschuwen voor de gevolgen ervan en is het erg lastig om goed samen te kunnen werken met de ouders. Ouders spelen een belangrijke rol volgens leraren, dit blijk ook uit de laatste vraag (10) van de vragenlijst. Helaas hebben niet veel leraren deze vraag ingevuld(16%), maar diegene die hem wel in hebben gevuld hebben in grote lijnen dezelfde opmerking geplaatst, namelijk dat ouders een zeer grote rol spelen in de aanpak van cyberpesten. Leraren kunnen het probleem niet aanpakken zonder medewerking van de ouders en ze vinden dan ook dat ze in samenspraak met de ouders de leerling beter kunnen helpen wanneer er sprake is van cyberpesten. Wat ook opvallend is, is dat leraren aangeven dat voorlichting, voor zowel ouders als leerlingen, erg belangrijk is. Deze voorlichting moet dan vooral bestaan uit waarschuwen voor de gevolgen en voorbeelden van cyberpesten uit de praktijk. Ook oudere leerlingen en leerlingen met cyberpest ervaring(en) kunnen andere leerlingen waarschuwen voor de gevolgen van cyberpesten.

Zoals in tabel 7 te zien is, is een van de items: meer specifiek schoolbeleid ontwikkelen, 57.1% van de leraren vinden dit een (zeer) nuttige preventie strategie. Deze vraag is al eens eerder gesteld en behandeld in paragraaf 4.3. De precieze vraag is: scholen moeten beleid ontwerpen voor cyberpesten, hier antwoordde 87.1% van de leraren positief op. Zoals hieronder te zien is, is er een correlatie tussen de twee items. Omdat de correlatie significant is, wordt de nulhypothese verworpen. Dit betekend dat de correlatiecoëfficiënt niet gelijk is aan nul en dat er een verband bestaat tussen de twee variabelen. Deze correlatie is positief, wat inhoud dat wanneer de ene variabele stijgt de andere ook zal stijgen.

		Scholen moeten beleid ontwerpen voor cyberpesten
Meer specifiek schoolbeleid ontwikkelen	Correlatie coëfficiënt	.325**
	Sig.(2 tailed)	.006

Tabel 7. Correlatie Tussen Twee Variabelen.
** Correlatie Is Significant op 0.01 Niveau (2 tailed)

5. Conclusie

Dit onderzoek is uitgevoerd om te beschrijven hoe middelbare school leerlingen omgaan met preventie- en interventie strategieën tegen cyberpesten. 70 leraren hebben een vragenlijst ingevuld waarin werd gevraagd, wat de impact is van cyberpesten en of cyberpesten een probleem is op school, maar ook welke interventie strategieën ze zouden gebruiken en welke preventie strategieën effectief zijn om cyberpesten te voorkomen. In deze conclusie komen de belangrijkste bevindingen nogmaals aan bod en wordt de hoofdvraag beantwoord. Ook worden de beperkingen van deze studie genoemd en suggesties voor verder onderzoek over dit onderwerp.

5.1 Conclusie deelvragen en beantwoording hoofdvraag

Omdat de hoofdvraag beantwoordt wordt aan de hand van de deelvragen, is de conclusie van de deelvragen en beantwoording van de hoofdvraag samengevoegd in één paragraaf. De hoofdvraag die beantwoordt gaat worden is: **Wat moet er volgens leraren worden gedaan aan cyberpesten op school en van welke (effectieve) preventie- en interventie strategieën maken leraren het meest gebruik om cyberpesten aan te pakken?** Hieronder wordt eerst een samenvatting gegeven over de antwoorden op de deelvragen, dit is dan meteen een antwoordt op de hoofdvraag. In de laatste paragraaf wordt nog even kort het antwoordt op de hoofdvraag samengevat.

De eerste deelvraag onderzocht wat volgens leraren de impact is van cyberpesten op leerlingen. De meeste leraren (88.6%) zijn het er mee eens dat cyberpesten langdurige negatieve gevolgen heeft en 38% vind dat cyberpesten een probleem is op school(figuur 1 en 2). Het is goed mogelijk dat leraren cyberpesten niet als een probleem op school zien, omdat ze er simpelweg nog niet mee in aanraking zijn gekomen of omdat ze vinden dat cyberpesten door de ouders in de gaten moet worden gehouden.

De tweede deelvraag ging over de mate waarin leraren vinden dat er wat moet worden gedaan aan cyberpesten op school. Maar liefst 91.4% van de leraren zou actie ondernemen wanneer ze weten dat een leerling gecyberpest wordt, dit wil dus zeggen dat bijna alle leraren er wat aan doen wanneer er sprake is van cyberpesten op school. Vervolgens hebben leraren aan kunnen geven wat er volgens hun moet gebeuren om cyberpesten op school aan te pakken. De meeste leraren (87.1%) vinden dat de school beleid moet ontwerpen voor cyberpesten. Wat volgens 3 op de 4 leraren ook belangrijk is, is dat schoolpersoneel training krijgt in het omgaan met cyberpesten. Cyberpesten is heel anders dan traditioneel pesten (hoofdstuk 2) daarom is er een aparte training nodig voor personeel specifiek gericht op cyberpesten, om slachtoffers en daders goed te kunnen helpen wanneer er sprake is van cyberpesten. Ook op de derde mogelijkheid, er moet een formeel cyberpest preventie beleid moet worden geïmplementeerd op school, reageerden veel leraren positief (70%). Preventie is natuurlijk erg belangrijk, beleid kan ervoor zorgen dat er zo min mogelijk cyberpest slachtoffers vallen, en dat interventie niet nodig is.

De derde deelvraag ging over interventie strategieën. Leraren konden aangeven welke interventie strategieën(on)waarschijnlijk zijn om gebruik van te maken. Hieruit kwam naar voren dat de meeste leraren gaan praten met het slachtoffer, maar ook het incident melden aan een vertrouwenpersoon en praten met de dader scoren hoog. Niks doen vonden bijna alle leraren geen goede manier om met het probleem om te gaan. Interventies die volgens leraren ook waarschijnlijk zijn, is het

incidentmelden aan zowel de ouders van het slachtoffer als van de dader. Deze interventies bevinden zich een beetje tussen de waarschijnlijke en neutrale interventies in.

1	**Praten met het slachtoffer**
2	Het incident melden aan een vertrouwenspersoon
3	Praten met de dader
4	Het incident melden aan de ouders van het slachtoffer
5	Het incident melden aan de ouders van de dader
6	Bemiddelen tussen dader en slachtoffer
7	Het wegnemen van voorrechten van de dader
8	Niks doen

De vierde en laatste deelvraag ging over preventie strategieën. Door de nuttigheid van verschillende preventie strategieën aan te geven hebben leraren aangegeven welke preventie strategieën volgens hun wel en welke niet effectief zouden zijn. Er zijn twee preventie strategieën die er uitspringen namelijk: de betrokkenheid van de ouders vergroten en waarschuwen voor de gevolgen van cyberpesten. Wat niet nuttig is, is verhoogde supervisie op bepaalde plekken en een anti-pest werkgroep oprichten om anti-pest beleid te formuleren.

1	**Betrokkenheid van ouders vergroten**
2	Waarschuwen voor de gevolgen van cyberpesten
3	Het schoolklimaat aanpassen om leerlingen aan te sporen cyberpesten te melden
4	Anti-pest lessen
5	Omstanders aanmoedigen om daders van cyberpesten erop aan te spreken
6	Een algemeen anti-cyberpest beleid voor alle scholen
7	Meer specifiek schoolbeleid
8	De gevolgen van cyberpesten vergroten
9	Een anti-pest werkgroep oprichten om anti-pest beleid te ontwikkelen
10	Verhoogde supervisie op bepaalde plekken

Allereerst vinden bijna alle leraren het belangrijk om cyberpesten aan te pakken. Wanneer ze in de gaten hebben dat een leerling wordt gecyberpest zal een grote meerderheid actie ondernemen. Dit, omdat leraren zich er bewust van zijn dat cyberpesten langdurige negatieve gevolgen kan hebben voor het slachtoffer. Volgens leraren zijn er verschillende manieren om cyberpesten op school aan te pakken. De beste manier om cyberpesten op school aan te pakken is beleid ontwikkelen specifiek voor cyberpesten. Dit beleid zorgt ervoor dat leraren weten wat ze moeten doen wanneer er sprake is van cyberpesten, maar ook leerlingen weten wat de consequenties zijn wanneer ze cyberpesten. Wanneer er een vastgesteld beleid is hoeven leraren niet zelf te beslissen wat ze gaan doen en zit er ook geen verschil in strategieën tussen leraren onderling. Een andere manier om wat aan cyberpesten op school te doen zijn trainingen voor leraren om te leren omgaan met cyberpesten. Omdat cyberpesten heel anders is dan traditioneel pesten zullen trainingen voor cyberpesten bijdragen aan een goede omgang van leraren met leerlingen, zowel slachtoffers als daders. Deze training zijn niet alleen informatief voor de leraren maar ook voor ouders, die op hun beurt weer informatie kunnen ontvangen van de leraar. Training zal het schoolpersoneel zelfverzekerder maken wat betreft de omgang met cyberpesten en leerlingen zullen beter geholpen kunnen worden.
Er zijn vele interventie strategieën tegen cyberpesten. De interventie strategie die leraren het meest gebruiken is praten met het slachtoffer. Dit is natuurlijk erg belangrijk, op deze manier kun je erachter komen hoe het met het slachtoffer gaat en wat er precies aan de hand is maar ook wie eventueel wie de dader is. Interventie strategieën die iets lager hebben gescoord zijn: praten met de dader en het incident melden aan een vertrouwenspersoon. Dit zijn natuurlijk ook prima interventie strategieën, alleen is het nadeel dat je niet altijd weet wie de dader is bij cyberpesten. Het incident

melden aan een vertrouwenspersoon is natuurlijk prima, omdat deze persoon vaak weet hoe je het best met dit soort incidenten om kan gaan. Verwacht werd dat het incident melden aan de ouders van het slachtoffer een belangrijke interventie strategie zou zijn van leraren, omdat cyberpesten niet alleen op school plaats hoeft te vinden. Toch vinden leraren deze strategie minder belangrijk dan een drietal andere strategieën.

Preventie strategieën zijn erg belangrijk in het reduceren van cyberpest slachtoffers. Net zoals bij interventie strategieën zijn er veel mogelijke preventie strategieën. Deze preventie strategieën zijn alleen niet altijd effectief. De preventie strategie die leraren het meest effectief vinden is de betrokkenheid van ouders vergroten. Zoals al een aantal keer genoemd spelen ouders een grote rol in cyberpesten. Zonder de betrokkenheid van ouders wordt het leraren erg moeilijk gemaakt om wat aan het probleem te doen. Of er nou sprake is van cyberpesten op school of buiten school, beide supervisors (leraren en ouders) moeten samenwerken om het cyberpesten te kunnen stoppen. Ook waarschuwen voor de gevolgen van cyberpesten is volgens leraren een effectieve preventie strategie. Leerlingen, maar ook ouders, weten vaak niet wat de gevolgen zijn voor zowel de dader als het slachtoffer bij cyberpesten. Door informatie hierover te geven, het liefst al op vroege leeftijd, kun je leerlingen ervan weerhouden te gaan cyberpesten. Want preventie is altijd nog beter dan interventie.

In hoofdstuk 2 zijn twee hypotheses gesteld waar in hoofdstuk 4.2 antwoordt op wordt gegeven.
De eerste hypothese is:
H1: Oudere leraren zullen cyberpesten als een minder groot probleem zien op school dan jongere leraren. Uit de logistische regressie analyse blijkt dit inderdaad te kloppen. Oudere leraren zien cyberpesten op school als een minder groot probleem dan jongere leraren. De leeftijd van de leraren speelt dus een rol in het wel of niet zien van cyberpesten als een probleem op school. Deze hypothese wordt dus aangenomen.

De tweede hypothese is: H2: Oudere leraren herkennen cyberpesten minder snel dan jongere leraren. Deze hypothese moet verworpen worden, omdat blijkt dat leeftijd geen rol speelt in het wel of niet herkennen van cyberpesten. Ook de andere onafhankelijke variabelen spelen geen rol in het wel of niet herkennen van cyberpesten. Het herkennen van cyberpesten kan dus toeval zijn.

5.2 Discussie

Zoals blijkt uit de literatuur en uit mijn eigen bevindingen, vinden leraren het belangrijk om samen te werken met ouders wanneer ze cyberpesten constateren. Leraren kunnen het probleem niet alleen oplossen, omdat cyberpesten zowel binnen als buiten school plaats kan vinden. Dit is een van de redenen waarom ouders ook betrokken moeten worden bij het aanpakken van cyberpesten. Een andere reden is dat leerlingen die worden gepest het niet aan ouders en/of leraren vertellen, daarom is het belangrijk dat ouders, maar ook leraren, training krijgen in het omgaan met cyberpesten (Ttofi&Farrington, 2011). Leraren moeten kennis en vaardigheden op doen over het aanpakken van cyberpesten(Li, 2008). Het blijkt dat cyberpesten lang nog niet altijd wordt gezien als een probleem op school. Veel leraren hebben geen idee dat cyberpesten bestaat en hoe het werkt. De drie middelbare scholen waar onderzoek is gedaan hebben alle drie nog geen strategieën tegen cyberpesten. Cyberpesten en de preventie- en interventie strategieën op scholen is een redelijk nieuw fenomeen, op dit gebied moet nog veel gebeuren en er moet nog meer onderzoek worden gedaan (Cook et al, 2011). Veel scholen hebben nog geen apart beleid voor cyberpesten, omdat

cyberpesten een vorm van pesten is, zou het voldoende zijn om een aparte paragraaf over cyberpesten op te nemen in het al bestaande pest beleid (Kowalski, 2008). Praten met het slachtoffer en het incident melden aan een vertrouwenspersoon is de interventie strategie die het meest wordt gebruik door leraren in Nederland. In de studie van Coyne et al, 2012 worden dezelfde interventie strategieën het meest gebruikt door leraren uit de VS, alleen dan in omgekeerde volgorde. Wat betreft de effectiviteit van preventie strategieën vinden Nederlandse leraren dat de betrokkenheid van ouders moet worden vergroot. Ook in de studie van Coyne et al, 2012 is dit overduidelijk de effectiefste preventie strategie. Er zijn dus heel wat overeenkomsten tussen de twee studies. Om cyberpesten te kunnen voorkomen speelt de betrokkenheid van ouders een grote rol, zowel in het traceren als oplossen van cyberpesten. Leerlingen die weinig tot geen controle hebben van hun ouders op hun internet gedrag zullen eerder gaan cyberpesten dan leerlingen die wel enige controle ondervinden. Zolang ouders niet weten dat hun kind wordt gecyberpest kunnen ze er natuurlijk ook niks aan doen (Coyne et al, 2012). Het is dus voor zowel leraren als ouders belangrijk om internetgedrag van leerlingen/kinderen in de gaten te houden.

5.3 Beperkingen

Een beperking van dit onderzoek is dat de uitkomsten niet generaliseerbaar zijn naar een andere populatie. Omdat dit een redelijk klein onderzoek is, waar alleen leraren zijn ondervraagd van drie middelbare scholen in Oost-Nederland, wil dat niet zeggen dat leraren op andere scholen er net zo over denken. Het is heel goed mogelijk dat middelbare scholen in Oost-Nederland een ander beleid of denkwijze hebben om cyberpesten aan te pakken dan scholen in de rest van Nederland. Dit kan te bijvoorbeeld te maken hebben met de sociaaleconomische status, religie of nationaliteit op de school en daarbij behorend personeel.

5.4 Aanbevelingen

Bij studies over het onderwerp cyberpesten op de middelbare school en de rol die leraren hierin spelen, moet niet alleen gekeken worden naar preventie- en interventie strategieën van leraren maar ook van ouders. Leraren kunnen niet alleen het probleem oplossen, ze moeten samenwerken met de ouders van de dader en het slachtoffer. Net zoals leraren zijn ouders supervisors die het internetgedrag en het mobiel gebruik van hun kind(eren) in de gaten moeten houden. Leraren kunnen wat ondernemen als leerlingen op school cyberpesten, maar zo snel het zich buiten de school verplaatst kunnen en mogen leraren er niks meer aan doen behalve de ouders inlichten. Daarom is het belangrijk om in later onderzoek te kijken of ouders en leraren op dezelfde lijn zitten en of ze dezelfde preventie- en interventie strategieën zouden gebruiken wat betreft cyberpesten. De beste manier om cyberpesten op te merken en aan te pakken is een samenwerking tussen leraren en ouders (Vandebosch & Van Cleemput, 2007). Ook in dit onderzoek komt sterk naar voren dat leraren samen moeten werken met ouders om cyberpesten preventief te voorkomen. Maar wanneer het gaat om interventie strategieën vinden leraren het minder belangrijk om de ouders, van zowel dader als slachtoffer, in te lichten en samen te werken. Dit is wel opmerkelijk omdat leraren en ouders niet alleen bij preventie samen moeten werken maar ook bij interventie. Leraren kunnen alleen wat doen aan het probleem wanneer het op school plaats vind. Omdat cyberpesten ook thuis plaats kan vinden, is het verstandig om de ouders in te lichten wanneer leraren weten dat iemand slachtoffer is van cyberpesten. Alleen zo kunnen ouders helpen om cyberpesten te stoppen.

6. Literatuur

Bauman, S. (2009). Cyberbullying in a Rural Intermediate School: An Exploratory Study. *The Journal of Early Adolescence, 30* (6*), p803-833.*

Beran, T., Li, Q. (2005). Cyber-Harassment: A Study of a New Method for an Old Behavior. *Journal of Educational Computing Research, 32 (3) p265-277.*

Beran T., Li, Q. (2007) The Relationship between Cyberbullying and School Bullying. *Journal of Student Wellbeing*, 1(2), *p15-33.*

Besten den, L. (2010). Digitalisering van de samenleving. Gevonden op 4 mei 2013, van, http://www.academia.edu/361242/Digitalisering_van_de_samenleving

Cohen, J. (1994). The earth is round (*p* < .05). *American Psychologist, 49, p997-1003.*

Cook, C., MacFadden, R., Mishna, F., Saini, M., Wu, M.J. (2011). Interventions to prevent en reduce cyber abuse of youth; a systematic review. *Research on social work practice, 21(1), p5-14.* Doi: 10.1177/1049731509351988.

Coyne, S.M., Ferrin, S., Heath, M.A., Stauffer, S. (2012). High school teachers' perspectives of cyberbullying prevention and intervention strategies. *Psychology in the schools, 49(4), p352-367*. Doi: 10.1002/pits.

Cowie, J., Jennifer, D. (2008). *New Perspectives on Bullying*. Berkshire: Open University Press.

De Telegraaf (2010). Zelfmoord tiener na online pesten. Gevonden op 2 mei, 2013, van, http://www.telegraaf.nl/digitaal/20433548/__Zelfmoord_tiener_na_online_pesten__.html

Gross, E.F., Juvonen, J. (2008). Extending the school grounds? – Bullying experiences in cyberspace. *Journal of school health, 78(9), p496-505.* Doi: 10.1111/j.1746-1561.2008.00335.x

Huizingh, E. (2010) Inleiding SPSS 18.0; voor ibm spss statistics en data collection author. Den Haag:Sdu uitgevers.

Kavoura, A. & Kiriakidis, S.P. (2010). Cyberbullying; A review of the literature on harassment through the internet and other electronic means. *Family&Community health, 33(2), p1-12.* Doi: 10.1097/FCH.0b013e3181d593e4.

Kenny, M.E., Waldo M., Warler E.H., Barton, C. (2002). School-linked Prevention: Theory, Science, and Practice for Enhancing the Lives of Children and Youth. *The Counseling Psychologist*, 30(5), 726-748.

Kowalski, R. M., Limber, S. P. (2007). Electronic Bullying Among Middle School Students. *Journal of Adolescent Health, 41* (6), *p22-30.*

Kowalski, R.M., Limber, S.P., Agatston, P.W. (2008). *Cyber Bullying: Bullying in the Digital Age*. Blackwell Publishing Ltd.

Li, Q. (2005). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. *Computers in Human Behavior, 23* (4*), p1777-1791.*

Li, Q (2008). Cyberbullying in schools: An examination of preservice teachers' perception. *Canadian Journal of Learning and Technology, 34 (2), p1-21.*

Li, Q (2010). Cyberbullying in High Schools: A Study of Students' Behaviors and Beliefs about This New Phenomenon. *Journal of Aggression, Maltreatmen, and Trauma, 19* (4*), p372-392.*

Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. (2009). Maatschappelijke opdracht van de school. Gevonden op 6 mei 2013, van, http://www.rijksoverheid.nl/documenten-en-publicaties/kamerstukken/2009/02/13/bijlage-d-maatschappelijke-opdracht-van-de-school.html

Nederlands Jeugd Instituut (2013). Cijfers over pesten. Gevonden op 3 mei 2013, van, http://www.nji.nl/eCache/DEF/1/19/988.html

Observatorium, van rechten op het internet (2009). Advies nr. 6 betreffende cyberpesten. Gevonden op 25 juni 2013, van, http://www.google.nl/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCoQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.internet-observatory.be%2Finternet_observatory%2Fpdf%2Fadvices%2Fad

Patchin, J.W., Hinduja, S. (2008). Cyberbullying: An exploratory analysis of factors related to offending and victimization. *Deviant behavior 29(2), p129-156.* Doi:10.1080/01639620701457816

Raskauskas, J., Stoltz, A. D. (2007). Involvement in Traditional and Electronic Bullying Among Adolescents. *Development Psychology, 43*(3*), p564-575.*

Rijksoverheid. (2013). *Pestprotocol*. Gevonden op 1 juni 2013, van, http://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/veilig-leren-en-werken-in-het-onderwijs/vraag-en-antwoord/wat-doet-een-school-tegen-pesten-en-cyberpesten.html

Smith, P.K., Ananiadou, K., Cowie, H. (2003). Interventions to reduce school bullying. *The Canadian journal of psychiatry, 48(9), p591-599.*

Smith, P. K., Mahavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., Tippett, N. (2008). Cyberbullying: it's nature and impact in secondary school pupils. *Journal of child psychology and psychiatry 49(4), p376-385.* Doi:10.1111/j.1469-7610.2007.01846.x

Ttofi, M.M., Farrington, D.P. (2011). Effectiveness of school-based programs to reduce bullying: a systematic and meta-analytic review. *Journal of Experimental Criminology, 7(1), p27-56.* Doi:10.1007/s11292-010-9109-1

University of Colorado Colorado Springs(UCCS). (n.d.). Effect size calculators. *Denver:University of Colorado.*

Vandebosch, H., Van Cleemput, K. (2007). Cyber bullying among youngsters. *Conference Papers–International Communication Association.* Gevonden op 20 juni 2013, van, Communication & Mass Media Complete database.

Vreeman, R.C., Aaron E.C. (2007). A Systematic Review of School-based Interventions to Prevent Bullying. *Archpediatrics, 161, p78-88.*

Williams, R. W., Guerra, N.G. (2007). Prevalence and Predictors of Internet Bullying. *Journal of Adolescent Health, 41(6), p14-21.*

7. Bijlagen

Onderzoek cyberpesten leraren

Voor ons afstudeeronderzoek zijn we geïnteresseerd in preventie- en interventie strategieën van docenten op het gebied van cyberpesten. Hieronder volgen een aantal vragen die betrekking hebben op cyberpesten op scholen. Zou u in willen vullen hoe u zou reageren op bepaalde situaties wanneer deze voor zouden komen bij leerlingen.
Wij danken u bij voorbaat voor uw medewerking namens: Prof. Dr. M. Junger, Keith Davelaar, Job Leemreize en Sabine Tankink

We beginnen met wat informatie over uzelf.
Wat is uw geslacht?
1) Man
2) Vrouw

Hoeveel jaar werkt u in het onderwijs? (parttime en fulltime)
1) Dit is het eerste jaar
2) 2 tot 5 jaar
3) 6 tot 10 jaar
4)11 tot 15 jaar
5) Meer dan 15 jaar

Welke klassen geeft u momenteel les?
1) Onderbouw
2) Bovenbouw
3) Boven en onderbouw

Wat is uw leeftijdsgroep?
1) 20-30 jaar
2) 31-40 jaar
3) 41-50 jaar
4) 51-60 jaar
5) 60+

In welk(e) vak(ken) geeft u les?
……
……
1. Heeft u het gevoel dat u in de gaten heeft wanneer iemand wordt gepest via het internet?
1) Altijd
2) Meestal
3) Soms
4) Nooit

2. Is cyberpesten een probleem waar scholen wat aan kunnen/moeten doen?
1) Ja, altijd
2) Ja, maar alleen wanneer het op school gebeurt
3) Nee, ouders moeten dit zelf zien op te lossen
4) Nee, scholen hoeven dit probleem niet op te lossen het is niet hun verantwoordelijkheid, scholen hoeven alleen te voorzien in onderwijs.

3. Is er WIFI aanwezig op school?
1) Ja
2) Nee
3) Weet ik niet

4. Mogen leerlingen hun mobiele telefoon bij zich hebben in de les?
1) Ja
2) Ja, maar hij moet wel uit staan
3) Ja, maar onder de les wil ik geen mobieltje zien
4) Nee absoluut niet

5. Zijn/is er computer(s) aanwezig in het klaslokaal?
1) Ja
2) Nee
3) In sommige lokalen

6. Is er enige controle op het internet gedrag van leerlingen op school?
1) Altijd
2) Meestal
3) Soms
4) Nooit

7. In hoeverre bent u het eens met de volgende uitspraken?
1 = Sterk mee oneens 2 = Oneens 3 = Neutraal 4 = Eens 5 = Sterk mee eens

a. Cyberpesten is een probleem op school	1 2 3 4 5
b. Cyberpesten heeft langdurige negatieve effecten	1 2 3 4 5
c. Als ik weet dat kinderen worden gecyberpest doe ik er wat aan	1 2 3 4 5
d. Scholen moeten beleid ontwerpen voor cyberpesten	1 2 3 4 5
e. Scholen moeten ervoor zorgen, door middel van professionele training, dat het personeel weet hoe men om moet gaan met cyberpesten	1 2 3 4 5
f. Preventie en interventie strategieën zorgen ervoor dat leraren weten wat ze moeten doen wanneer een leerling wordt gepest	1 2 3 4 5
g. Er moet een formeel cyberpest preventie programma worden geïmplementeerd op uw school	1 2 3 4 5

8. Wanneer u weet dat een leerling wordt gecyberpest op uw school, hoe waarschijnlijk zult u dan de volgende acties ondernemen.
1 = Zeer waarschijnlijk 2= Waarschijnlijk 3= Onbeslist 4= Onwaarschijnlijk 5= Zeer onwaarschijnlijk.

a. Niks doen	1 2 3 4 5
b. Praten met de dader	1 2 3 4 5
c. Praten met het slachtoffer	1 2 3 4 5
d. Het wegnemen van voorrechten van de dader (bijvoorbeeld internet)	1 2 3 4 5

e. Bemiddelen/probleem oplossen met dader en slachtoffer	1 2 3 4 5
f. Het incident melden aan de ouders van de dader	1 2 3 4 5
g. Het incident melden aan de ouders van het slachtoffer	1 2 3 4 5
h. Het incident melden aan een vertrouwenspersoon	1 2 3 4 5

9. Hoe nuttig zullen deze preventiestrategieën zijn om cyberpesten op uw school te verminderen.
1= Totaal niet nuttig 2= Niet nuttig 3= Klein beetje nuttig 4= Nuttig 5= Heel nuttig

a. Verhoogde supervisie op bepaalde plekken, zoals de computerruimte	1 2 3 4 5
b. Meer specifiek schoolbeleid	1 2 3 4 5
c. Een algemeen anti-cyberpest beleid voor alle scholen	1 2 3 4 5
d. Het schoolklimaat aanpassen om leerlingen aan te sporen cyberpesten te melden	1 2 3 4 5
e. Een anti-pest werkgroep oprichten om anti-pest beleid te ontwikkelen	1 2 3 4 5
f. Omstanders aanmoedigen om daders van cyberpesten erop aan te spreken	1 2 3 4 5
g. Anti-pest lessen	1 2 3 4 5
h. De gevolgen van cyberpesten vergroten	1 2 3 4 5
i. Waarschuwen voor de gevolgen van cyberpesten	1 2 3 4 5
j. Betrokkenheid van ouders vergroten	1 2 3 4 5

10. Zijn er nog andere preventie- en interventie strategieën mogelijk om het aantal cyberpest gevallen te verminderen?

……
……
……
……
……

11. Heeft u nog andere opmerkingen over dit onderwerp?

……
……
……

DANK U ZEER